▶ VARIA
Daniel Buti
Alexandru Radu
Alexandru Florian
RECENZII
Florin Grecu
Alexandru-Ionuț Drăgulin

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA „SFERA PUBLICĂ XXI”

APARIȚIE BIANUALĂ

VOLUM XXXI
NUMĂRUL
1-2 (211-212)
IAN.-DEC. 2023

Sfera Politicii *este prima revistă de ştiinţă şi teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.*

Sfera Politicii *a jucat şi joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de ştiinţă şi teorie politică şi în constituirea şi dezvoltarea unei reflecţii politologice viabile în peisajul ştiinţific şi cultural din România.*

Sfera Politicii *pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici şi a publicului, analize, comentarii şi studii de specialitate, realizate pe baza paradigmelor teoretice şi metodologice ale ştiinţei şi teoriei politice actuale.*

Sfera Politicii *îşi face o misiune din contribuţia la consolidarea şi dezvoltarea societăţii democratice şi de piaţă în România.*

Revista *Sfera Politicii* a fost editată din anul 1992 de
Fundația Societatea Civilă,
din anul 2013 de
Fundația Orient Expres,
iar din 2022 este editată de
Fundația „Sfera Publică XXI".

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

• Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
• DOAJ - Directory of Open Access Journals
• International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

Sfera Politicii respectă **Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011** al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului privind aprobarea standardelor minimale necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu
Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot
University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant
Professor, University College, London, United Kingdom

Alexandru Florian
Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir", București
Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel"

Anneli Ute Gabanyi
Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Gail Kligman
Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson
Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro
Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESS

Michael Shafir
Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan
Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

G. M. Tamas
Budapest, Hungary

Katherine Verdery
Professor, City University of New York Graduate Center, USA

DIRECTOR FONDATOR

Stelian Tănase
Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu
Profesor, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Daniel Buti
Lector universitar, Departamentul de Relații internaționale, SNSPA

REDACȚIE

Alexandru Climescu
Nicolae Drăgușin
Aurora Martin
Ioana Paverman
Camelia Runceanu
Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Sfera Politicii

VOLUMUL XXXI, NUMĂRUL 1-2 (211-212), ianuarie-decembrie 2023

VARIA

Daniel Buti, Alexandru Radu și Alexandru Florian
Sistem și anti-sistem în politica românească. Contestare și restaurație 3

Alexandru Radu
Trei decenii de alegeri parlamentare în România. Trăsături caracteriale ale legislaturilor parlamentare 14

Daniel Buti
Dinamica electorală între cele două tururi: alegerile prezidențiale din România (1990–2019) 34

RECENZII

Iuliu Maniu în Jurnalul interzis al lui Corneliu Coposu
Florin Grecu 50
[Dan Pavel, *Iuliu Maniu în Jurnalul lui Corneliu Coposu. O reinterpretare a istoriei*]

Puterea statului și limitele organizării partidului unic în timpul dictaturii regale
Alexandru-Ionuț Drăgulin 54
[Florin Grecu, *Arhitectura politică a primului partid unic din istoria României: Frontul Renașterii Naționale*]

Index de autori 59

Summary 61

Imaginea de pe coperta 1: *Valachie – Intérieur d'une habitation à Bucharest*, Adolphe Joanne, *Voyage illustré dans les cinq parties du monde en 1846, 1847, 1848, 1849* (Paris, Aux Bureaux de L'Illustration, c. 1850), p. 93. Sursa scanării: Ville de Paris / Bibliothèque du Tourisme et des Voyages, Fonds Touring Club de France

Sistem și anti-sistem în politica românească. Contestare și restaurație

DANIEL BUTI
[The National University of Political Studies and Public Administration – SNSPA]

ALEXANDRU RADU
[The National University of Political Studies and Public Administration – SNSPA]

ALEXANDRU FLORIAN
[The „Elie Wiesel" National Institute for the Study of the Holocaust in Romania]

Abstract

The article examines the evolving relationship between traditional parties and anti-system political actors in Romania. Drawing on electoral results and government configurations, it explores the rise of USR and AUR, the institutionalization of anti-establishment contestation, and the ability of traditional parties to maintain their dominant positions. The analysis shows that the emergence of new competitors has not displaced the political establishment but has transformed the structure of party competition.

Keywords

party system; anti-establishment; anti-system; traditional parties; electoral competition;

Alegerile parlamentare din 2012, desfășurate în contextul social tensionat generat de politica de austeritate promovată după criza financiară din 2008-2010 de președintele Băsescu și guvernul Boc, s-au soldat cu victoria zdrobitoare a adversarilor tandemului Băsescu-Boc, reuniți în Uniunea Social Liberală (USL). Dincolo însă de răsturnarea politică produsă de scrutin, pentru prima oară după 1990, un partid nou constituit reușea să se califice în parlament, și încă pe poziția a treia a clasamentului electoral, foarte aproape de partidul premierului Boc. Succesul electoral al nou-venitului Partidul Poporului-Dan Diaconescu (PPDD) părea astfel să alăture România țărilor (vest)europene unde deja dominația

forțelor politice tradiționale era contestată de actorii electorali ai „noului curent politic", de tip anti-sistem[1].

Contestarea partidelor tradiționale nu reprezenta însă o noutate în politica românească postcomunistă. Un precedent îl constituise Partidul România Mare (PRM), care promovase un discurs naționalist și xenofob, însoțit de critici vehemente la adresa establishmentului politic[2]. Poziționarea sa anti-sistem nu a exclus însă participarea la mecanismele de susținere a puterii, PRM făcând parte din așa-numitul „patrulater roșu", alături de PDSR, PUNR și PSM, care a asigurat susținerea parlamentară a guvernului Văcăroiu (1992-1996).

Revenind la scrutinul din 2012, chiar dacă PPDD nu era un veritabil exponent al acestei noi politici, parlamentarii săi provenind în mare parte din indezirabilii partidelor tradiționale, performanța sa reprezenta un semn al schimbărilor politice ce aveau să fie consemnate de următoarele alegeri parlamentare.

Este ceea ce ne propunem să punem în evidență în continuare, analizând raporturile dintre partidele tradiționale, ale establishmentului politic, și cele noi, anti-sistem, ca premisă a complexului an electoral 2024.

*

Distincția dintre sistem și anti-sistem în politica românească se conturează progresiv, pe fondul nemulțumirii față de establishment-ul politic și al presiunii pentru reformarea scenei partidiste. Tendința devine vizibilă la alegerile prezidențiale din 2014, se accentuează prin schimbările politice și legislative din 2015 și capătă o expresie explicit anti-establishment odată cu protestele post-Colectiv. Alegerile din 2016 devin astfel primul test important al transpunerii acestei contestări în competiția dintre partide.

În termenii competiției partidiste, această opoziție privește în primul rând raportul dintre partidele tradiționale – formațiuni consolidate în sistemul parlamentar și guvernamental, cu rol central în structurarea competiției politice – și actorii care își construiesc identitatea prin contestarea establishment-ului politic[3]. Contestarea produsă inițial în afara sistemului partidist începe să fie transferată în interiorul mecanismelor reprezentative, prin apariția unor noi formațiuni și prin participarea electorală.

Protestele din 2015, consecutive tragediei de la clubul Colectiv, au avut o pregnantă componentă anti-sistem (anti-establishment politic) și au produs un șoc la nivelul sistemului partidist, afectând poziția actorilor dominanți.

---

[1] Sergiu Gherghina, Sergiu Mișcoiu, "A Rising Populist Star: The Emergence and Development of the PPDD in Romania", *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 22(2) (2014): 181-197.

[2] Alina Mungiu-Pippidi, "The Return of Populism – The 2000 Romanian Elections", *Government and Opposition*, 36(2) (2001): 230-252.

[3] Andreas Schedler, "Anti-Political-Establishment Parties", *Party Politics*, 2(3) (1996): 291-312.

Un efect imediat al protestelor a fost retragerea temporară a partidelor tradiționale din prim-planul guvernării. Demisia guvernului Ponta, în noiembrie 2015, a deschis o perioadă de consultări în care, alături de partidele parlamentare, au fost implicați în premieră și reprezentanți ai societății civile. În condițiile în care principalele formațiuni politice au evitat asumarea directă a guvernării, s-a conturat soluția unui cabinet tehnocrat. Desemnarea lui Dacian Cioloș și învestirea, în aceeași lună, a unui guvern format din miniștri fără apartenență partinică au marcat astfel o retragere, fie și temporară și tactică, a partidelor consacrate din exercitarea directă a guvernării. Această retragere nu a însemnat însă pierderea controlului instituțional al partidelor asupra procesului politic: guvernul Cioloș depindea de votul și susținerea formațiunilor parlamentare, care au rămas actorii indispensabili ai funcționării sale[4].

În paralel, competiția politică a cunoscut și o deschidere la nivel instituțional. Modificările legislative din 2015 (care au vizat legea partidelor, legea electorală și legea finanțării campaniilor) au urmărit creșterea competitivității electorale și deschiderea scenei politice, între altele prin reducerea barierelor pentru constituirea unor noi partide[5]. În același timp însă, partidele tradiționale și-au păstrat capacitatea de a influența regulile jocului și de a adapta schimbarea propriilor interese. Tocmai de aceea, liberalizarea competiției nu a însemnat automat destructurarea establishment-ului.

Alegerile locale din 2016 au reprezentat primul test relevant al acestei tensiuni. La nivel național, Partidul Social Democrat (PSD) a câștigat scrutinul, obținând 34,84% din voturile pentru primari, 33,64% pentru consiliile locale și 35% pentru consiliile județene. Partidul Național Liberal (PNL) s-a clasat pe poziția a doua, cu ponderi electorale de 31,50% la primari, 29,60% la consiliile locale și 30,64% la consiliile județene. Cele două formațiuni au concentrat astfel aproximativ două treimi din opțiunile electorale. Și în ceea ce privește conducerea consiliilor județene, pozițiile au revenit în principal PSD și PNL, cu excepția județelor în care Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR) deținea o poziție dominantă.

Această distribuție a voturilor și a pozițiilor de putere la nivel local a confirmat, în ansamblu, reziliența partidelor tradiționale. Scrutinul nu a validat dorința de „resetare a sistemului partidist" exprimată după Colectiv, iar partidele clasice și-au reconfirmat poziția dominantă. Totuși, rezultatul din București a oferit un prim indiciu al apariției unei alternative. Aici Uniunea Salvați Bucureștiul (USB), formațiune politică proaspăt înființată, a devansat PNL și s-a diferențiat explicit de

[4] Pentru detalii vezi Alexandru Radu, Daniel Buti, *Statul sunt eu! Participare protestatară vs. democrație reprezentativă în România postcomunistă*, ed. a 2-a revizuită (București: Pro Universitaria, 2019).
[5] Conform modificărilor aduse Legii partidelor politice, numărul minim al membrilor fondatori a fost redus la numai trei (de la 25.000 anterior), fiind eliminate, totodată, condițiile care împiedicau constituirea de partide locale și regionale.

partidele postcomuniste tradiționale atât prin originea sa civică, cât și prin discurs. Formațiunea a apărut ca expresie politică a unei nevoi de reprezentare, iar mesajul său s-a construit în opoziție cu partidele mainstream și cu vechea clasă politică.

T.1. Rezultatele alegerilor locale din 2016

	Primari		Consilieri locali		Consilieri județeni	
	Voturi		Voturi		Voturi	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
PSD	2.970.792	34,84	2816101	33,64	2.890.344	35,00
PNL	2.685.511	31,50	2477996	29,60	2.529.986	30,64
ALDE	488.145	5,72	545767	6,52	521.845	6,32
UDMR	315.236	3,69	390321	4,66	411.823	4,98
PSD+UNPR	338.373	3,96	313934	3,75	380.565	4,60
PMP	304.924	3,57	360035	4,30	368.985	4,46
UNPR	213.233	2,50	245633	2,93	220.467	2,67
USB	96.789	1,13	121099	1,44	143.544	1,73
PSR	100.303	1,17	102839	1,22	99.587	1,20
PER	63.246	0,74	87016	1,03	98.486	1,19
Independenți	486.826	5,71	258538	3,08	52.800	0,63

Privite în ansamblu, alegerile locale din 2016 au conturat astfel o situație ambivalentă. Partidele tradiționale, deși contestate și aflate în defensivă, și-au conservat pozițiile dominante, dar atractivitatea lor electorală a scăzut. Deși protestele post-Colectiv au avut o puternică rezonanță națională și au afectat poziția establishmentului politic, efectele lor asupra competiției partidiste s-au manifestat mai ales în București, unde afirmarea USB a oferit o alternativă la partidele tradiționale. Dacă reperul îl constituie însă destructurarea establishmentului și o restructurare profundă a sistemului partidist, schimbarea produsă în acel moment a rămas limitată.

Miza s-a mutat astfel către alegerile parlamentare din decembrie 2016, care urmau să testeze „capacitatea establishment-ului politic de a rezista în fața asaltului noilor concurenți politici“[6] apăruți pe fondul valului protestatar din 2015. Transformarea USB, principalul exponent al acestui curent politic, în Uniunea Salvați România (USR) a mutat această competiție de la nivel local la nivel național. Noul partid și-a păstrat profilul reformist și discursul anticorupție[7], dar s-a poziționat totodată în interiorul competiției pentru guvernare, susținând un nou mandat pentru Dacian Cioloș. Astfel, actorul format pe fondul contestării

[6] Radu, Buti, *Statul*, 209.
[7] Dragoș Dragoman, "'Save Romania' Union and the Persistent Populism in Romania", *Problems of Post-Communism*, 68(4) (2021): 303-314.

establishment-ului începea să se instituționalizeze și să concureze partidele tradiționale pe terenul electoral.

Apariția USR a modificat și relațiile dintre actorii deja existenți. În campania pentru alegerile parlamentare, competiția s-a structurat în bună măsură în jurul a două blocuri, cu USR și PNL de o parte și PSD de cealaltă. Pentru PNL, noua formațiune reprezenta o concurență suplimentară în zona opoziției față de PSD și a electoratului favorabil schimbării politice, în timp ce PSD a rămas principalul partid capabil să își conserve o bază electorală largă și să aspire la poziția dominantă în sistem.

Rezultatele scrutinului au confirmat avantajul net al PSD. La Camera Deputaților, social-democrații au obținut 45,47% din voturi și 154 de mandate, iar la Senat 45,67% și 67 de mandate. PNL s-a clasat pe poziția a doua, cu 20,04% din voturi la Camera Deputaților și 20,41% la Senat. USR, aflat la prima participare la un scrutin parlamentar, a obținut 8,87%, respectiv 8,92%, devenind al treilea partid ca pondere electorală. Configurația parlamentară a fost completată de UDMR, ALDE și PMP, fiecare cu ponderi electorale situate între aproximativ 5% și 6%.

T.2. Rezultatele alegerilor parlamentare din 2016

	Camera Deputaților				Senat			
	Voturi		Mandate		Voturi		Mandate	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
PSD	3.204.864	45,47	154	46,80	3.221.786	45,67	67	49,26
PNL	1.412.377	20,04	69	20,97	1.440.193	20,41	30	22,05
USR	625.154	8,87	30	9,11	629.375	8,92	13	9,55
UDMR	435.969	6,18	21	6,38	440.409	6,24	9	6,61
ALDE	396.386	5,62	20	6,07	423.728	6,00	9	6,61
PMP	376.891	5,34	18	5,47	398.791	5,65	8	5,88
Total	7.047.384	100	312*	100	7.052.966	100	136	100

*Nu include cele 17 mandate (5,17%) alocate organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale altele decât cea maghiară, cf. art. 62, alin. (2) din Constituția României.

Această configurație a evidențiat reziliența partidelor tradiționale. Alegătorii au legitimat din nou formațiunile cu existență parlamentară anterioară scrutinului, asigurând „continuitatea sistemului partidocratic". În același timp, intrarea USR în Parlament, aflat la prima sa campanie electorală națională, a reprezentat o victorie de etapă în fața partidelor tradiționale și confirmarea faptului că un actor diferit „genetic, organizațional și comportamental" de partidele mainstream putea dobândi relevanță la nivel național[8].

[8] Radu, Buti, *Statul*, 211.

Raportul de forțe rezultat în urma alegerilor a permis PSD să revină la guvernare împreună cu Alianța Liberalilor Democrați (ALDE), dizidență a PNL[9]. Cele două formațiuni dispuneau de 52,89% din mandatele Camerei Deputaților și 55,88% din cele ale Senatului, iar guvernul PSD-ALDE, condus de Sorin Grindeanu, a primit 295 de voturi la învestitură, reprezentând 63,44% din totalul parlamentarilor.

În ansamblu, alegerile și formula de guvernare rezultată în decembrie 2016 nu au produs ruptura sugerată de protestele din anul precedent, ci au avut caracterul unei „restaurații politice": PSD a revenit în poziția de partid dominant al sistemului. Tocmai această revenire a oferit resortul unei noi etape de contestare, materializată în protestele din 2017-2019.

Această nouă fază este importantă pentru evoluția raportului dintre sistem și anti-sistem deoarece contestarea nu a rămas exclusiv în stradă. Protestele au suplinit, într-o anumită măsură, forța limitată a opoziției parlamentare și au exercitat presiune asupra majorității PSD-ALDE, fără a determina însă direct schimbarea guvernării. În acest sens, ruptura dintre contestarea civică și mecanismele reprezentative nu a fost una definitivă. Dimpotrivă, tensiunea acumulată în spațiul protestatar s-a transferat ulterior în competiția electorală.

Alegerile europene din 2019 au oferit expresia cea mai clară a acestei transformări. PNL s-a clasat pe primul loc, cu 27% din voturi, urmat de PSD, cu 22,50%, și de Alianța USR-PLUS[10], cu 22,36%, la numai 0,14 puncte procentuale în urma PSD. Partidul Pro România, desprins din PSD,[11] a obținut 6,44%, PMP 5,76%, iar UDMR 5,26%, în timp ce ALDE, cu 4,11%, nu a trecut pragul electoral.

T.3. Rezultatele alegerilor europarlamentare din 2019

	Voturi		Mandate	
	Nr.	%	Nr.	%
PNL	2.449.068	27,00	10	30,30
PSD	2.040.756	22,50	9	27,27
Alianța 2020	2.028.236	22,36	8	24,24
Pro România	583.916	6,44	2	6,10
PMP	522.104	5,76	2	6,10
UDMR	476.777	5,26	2	6,10

[9] S-a constituit în 2014, sub numele inițial de PRL sub conducerea ex-președintelui liberal Călin Popescu-Tăriceanu.

[10] Alianța USR-PLUS a apărut în februarie 2019, prin asocierea USR, condusă de Dan Barna, și Partidul Libertate, Unitate și Solidaritate (PLUS), condus de Dacian Cioloș.

[11] Partidul Pro România a apărut în 2017, inițial ca proiect politic al lui Daniel Constantin, fost copreședinte ALDE, căruia i s-a alăturat ulterior Victor Ponta, după ruptura acestuia de PSD. În septembrie 2017, Victor Ponta, exclus în luna iunie din PSD, în contextul conflictului cu Liviu Dragnea și al crizei politice care a dus la căderea guvernului Grindeanu, s-a alăturat formațiunii Pro România, devenind parte a conducerii acesteia, alături de deputații Daniel Constantin și Sorin Cîmpeanu.

	Voturi		Mandate	
	Nr.	**%**	**Nr.**	**%**
ALDE	372.760	4,11	-	-
Alții	596.196	6,57	-	-
Total	9.069.822	100	33	100

Dincolo de răsturnarea politică stânga-dreapta, ascensiunea Alianței USR-PLUS a reafirmat astfel tendința de reînnoire a sistemului partidist anunțată încă din 2016. Cele două formațiuni, contestatare ale partidelor tradiționale și ale clasei politice „vechi", au capitalizat protestele, beneficiind de un discurs anti-establishment. Totuși, partidele tradiționale au rămas în prim-planul scenei politice, chiar dacă ponderea lor cumulată a scăzut și raporturile de forță dintre ele s-au modificat. Scrutinul a evidențiat astfel simultan ascensiunea actorilor anti-sistem și persistența partidelor mainstream.

Din această perspectivă, perioada analizată nu marchează înlocuirea sistemului partidist existent, ci mai curând transformarea structurii competiției politice. Contestarea anti-establishment este treptat absorbită de mecanismele democrației reprezentative: din stradă, ea se transferă către partide și alegeri. În 2016, partidele tradiționale își conservă dominația, în timp ce USR dobândește relevanță parlamentară; în 2019, USR-PLUS își consolidează poziția și capitalizează electoral o parte a contestării dezvoltate în anii anteriori. Fenomenul #rezist contribuie la această evoluție, protestul fiind convertit în participare electorală, fără ca această componentă anti-establishment să se situeze în afara mecanismelor democrației reprezentative.

Astfel, clivajul sistem – anti-sistem devine relevant nu pentru că ar separa actorii care acceptă regulile democratice de cei care le resping, ci pentru că reconfigurează competiția dintre partidele consacrate și noii challengeri anti-establishment. Schimbarea nu constă în dispariția partidelor tradiționale, ci în diminuarea capacității lor de a monopoliza reprezentarea politică și în apariția unor competitori care își construiesc legitimitatea prin contestarea vechii clase politice. Alegerile din 2016 și 2019 indică astfel două etape ale aceluiași proces: mai întâi pătrunderea noilor actori în sistem, apoi consolidarea lor ca actori relevanți ai competiției politice.

Alegerile parlamentare din 2020 au introdus o nouă etapă în această evoluție. Partidele tradiționale au rămas în centrul sistemului, PSD și PNL concentrând împreună puțin peste jumătate din voturi, însă competiția s-a diversificat prin consolidarea USR-PLUS și apariția unui nou challenger. Aflat deja la a doua experiență parlamentară, USR-PLUS nu mai avea statutul de actor exterior establishment-ului pe care îl avusese USR în 2016. În schimb, AUR, formațiune cu

origini extraparlamentare și discurs explicit anti-sistem[12], a intrat pentru prima dată în Parlament, după o campanie construită inclusiv pe contestarea măsurilor adoptate în contextul pandemiei.

T.4. Rezultatele alegerilor parlamentare din 2020

	Camera Deputaților				Senat			
	Voturi		Mandate		Voturi		Mandate	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
PSD	1.705.786	28,90	110	33,33	1.732.289	29,32	47	34,56
PNL	1.486.402	25,19	93	28,18	1.511.227	25,58	41	30,15
USR PLUS	906.965	15,37	55	16,67	936.854	15,86	25	18,38
AUR	535.831	9,08	33	10,10	541.938	9,17	14	10,29
UDMR	339.030	5,74	21	6,36	348.262	5,89	9	6,62
Total	4.974.014	84,28	312*	100	5.070.570	100	136	100

*Nu include cele 18 mandate (5,45%) alocate organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale altele decât cea maghiară

PSD s-a clasat pe primul loc, urmat la mică distanță de PNL, cele două formațiuni concentrând împreună puțin peste jumătate din voturi. USR-PLUS a ocupat poziția a treia, la o distanță semnificativă de primele două partide, configurația parlamentară fiind completată de AUR și UDMR.

Spre deosebire de USR, a cărui afirmare politică fusese legată de mobilizarea civică anticorupție și de revendicările privind reformarea clasei politice, AUR a reprezentat o altă expresie a contestării establishmentului. Formațiunea a valorificat nemulțumirile generate de gestionarea pandemiei, dar și teme naționaliste, conservatoare și suveraniste, construindu-și identitatea politică prin opoziția față de partidele tradiționale. Astfel, apariția AUR nu a însemnat doar intrarea unui nou competitor în sistemul partidist, ci și diversificarea formelor de contestare anti-establishment. Dacă USR își construise profilul în principal în jurul revendicării reformării sistemului politic, AUR a formulat o contestare mai largă, cu o pronunțată componentă identitară și național-conservatoare[13].

Deși din punct de vedere matematic PSD a câștigat alegerile, social-democrații au rămas în afara formulei de guvernare. Majoritatea s-a construit în jurul PNL, USR-PLUS și UDMR, care au semnat un acord de guvernare și au susținut

[12] Despre persistența, în afara Parlamentului, a unui spațiu politic al dreptei radicale populiste în România după 2015, vezi Sorina Soare, Claudiu Tufiș, "Phoenix Populism: Radical Right Parties' Mobilization in Romania after 2015", *Problems of Post-Communism*, 66(1) (2019): 8-20.

[13] Daniel Buti, Adrian Constantin, "Is Fascism on the Rise in Romania? An Analysis of the Political Program of the Alliance for the Union of Romanians (AUR)", *Holocaust*, *Studii și cercetări*, 1(14) (2021): 291-307.

învestirea guvernului condus de liberalul Florin Cîțu.[14] Elementul inedit al noii guvernări îl reprezintă cooptarea partidului anti-sistem USR-PLUS, devenit partener al partidelor tradiționale PNL și UDMR.

Această configurație indică faptul că distincția sistem – anti-sistem nu dispare odată cu instituționalizarea unui challenger, ci se reconfigurează prin apariția unor noi actori contestatari. În același timp, pe măsură ce un challenger se instituționalizează și devine parte stabilă a competiției parlamentare, spațiul contestatar poate fi ocupat de noi actori, care formulează alte teme și alte forme de critică a establishmentului. Accesul în Parlament marchează integrarea unui asemenea partid în sistemul politic instituțional, fără să presupună însă renunțarea la poziționarea sa contestatară. Participarea la guvernare aduce în prim-plan raportul dintre revendicările reformiste care au contribuit la afirmarea partidului și capacitatea acestuia de a le transpune în practică, în condițiile exercitării puterii.

Noua formulă guvernamentală, cu compoziția sa contradictorie sistem – anti-sistem, nu și-a putut proba viabilitatea politică, încheindu-și mandatul la nici un an de la constituire.[15] Tehnic, guvernul Cîțu a fost demis ca urmare a succesului moțiunii de cenzură inițiată de USR și AUR, dar cauza ei a fost conflictul politic dintre „vechiul" PNL și „noul" USR, manifestat pe tot parcursul perioadei de guvernare, în principal ostilitatea liberalilor în raport cu activitatea ministrială a USR.

Practic, efectul politic al moțiunii de cenzură l-a reprezentat eliminarea USR de la guvernare și constituirea noii majorități parlamentare a PSD, PNL și UDMR, partidele tradiționale ale sistemului politic postcomunist. Astfel, PSD a revenit la guvernare alături de PNL și UDMR, altfel adversari ideologici, dar uniți sub stindardul politic al „stabilității politice". Obiectiv consemnat în acordul politic semnat de liderii celor trei partide, prin proiectarea acestei coaliții ca soluție politică a proximelor alegeri parlamentare. Până atunci, coaliția și-a probat stabilitatea prin respectarea mecanismului rotației premierilor, Marcel Ciolacu, liderul PSD, preluând postul de prim-ministru de la președintele PNL, Nicolae Ciucă, în iunie 2023, e drept cu costul retragerii UDMR.

Fără a putea contesta câștigul stabilității guvernamentale, trebuie subliniat că schimbarea politică din decembrie 2021, care a redesenat post-factum compoziția politică a parlamentului, a avut semnificația unei noi restaurații a puterii partidelor tradiționale ale sistemului. Totodată, a evidențiat strategia

[14] Guvernul Cîțu a primit votul de învestitură în data de 23 decembrie 2020, cu votul a 260 de parlamentari, reprezentând 57% din totalul deputaților și senatorilor.

[15] Pe 5 octombrie 2021, Parlamentul a aprobat moțiunea de cenzură, intitulată „Demiterea guvernului Cîțu, singura șansă a României de a trăi", cu votul a 281 dintre membri, respectiv 62%, voturile provenind, în principal, de la USR, AUR, dar și de la PSD.

acestor partide ca răspuns la ascensiunea partidelor anti-sistem, dispuse să renunțe la specificitatea lor politică în numele blocării accesului la putere al noilor veniți pe scena parlamentară.

Colaborarea dintre PSD și PNL a avut însă consecințe și asupra poziționării partidelor contestatare. Asocierea la guvernare a partidelor tradiționale a redus diferențierea politică dintre acestea și a creat un context favorabil consolidării discursului anti-sistem. În această nouă configurație, AUR a putut să-și construiască opoziția nu doar față de o anumită majoritate guvernamentală, ci față de ansamblul partidelor care dominaseră sistemul politic postcomunist.

În același timp, poziționarea USR a evidențiat limitele opoziției inițiale dintre sistem și anti-sistem. După participarea la guvernare, formațiunea nu mai putea să se prezinte ca o alternativă la partidele tradiționale în aceeași măsură ca în momentul apariției sale, chiar dacă revenirea în opoziție i-a permis reluarea discursului critic la adresa acestora. Spre deosebire de USR, AUR și-a conservat profilul contestatar, combinând opoziția parlamentară cu mobilizarea protestatară și cu un discurs de respingere a establishmentului politic. Diferențierea dintre cele două formațiuni a devenit astfel tot mai evidentă, atât sub aspectul temelor politice promovate, cât și al modalităților de raportare la sistem.

Noua configurație politică evidențiază astfel coexistența a două procese: consolidarea puterii guvernamentale a partidelor tradiționale și afirmarea unui nou actor anti-establishment. Ascensiunea AUR, confirmată și de sondajele de opinie, care indică o intenție de vot de 19,5%, comparativ cu 11,9% pentru USR[16], sugerează că restaurarea puterii PSD și PNL nu echivalează cu diminuarea contestării sistemului, ci poate contribui la reconfigurarea acesteia. Clivajul sistem – anti-sistem dobândește astfel o nouă expresie, în condițiile în care USR a parcurs deja o etapă de integrare în mecanismele guvernării, iar AUR își consolidează poziția prin contestarea establishmentului politic.

Bibliografie

Daniel Buti, Adrian Constantin, "Is Fascism on the Rise in Romania? An Analysis of the Political Program of the Alliance for the Union of Romanians (AUR)", *Holocaust. Studii și cercetări*, 1(14) (2021): 291-307.

[16] INSCOP Research (2023). Sondaj de opinie realizat la comanda News.ro. Partea a II-a: Direcția în care se îndreaptă România și intenția de vot la alegerile parlamentare. Date culese în perioada 20-27 noiembrie 2023. https://www.inscop.ro/decembrie-2023-sondaj-de-opinie-inscop-research-realizat-la-comanda-news-ro-partea-a-ii-a-directia-in-care-se-indreapta-romania-si-intentia-de-vot-la-alegerile-parlamentare/?utm_source=chatgpt.com

Dragoș Dragoman, "'Save Romania' Union and the Persistent Populism in Romania", *Problems of Post-Communism*, 68(4) (2021): 303-314.

Sergiu Gherghina, Sergiu Mișcoiu, "A Rising Populist Star: The Emergence and Development of the PPDD in Romania", *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 22(2) (2014): 181-197.

Alina Mungiu-Pippidi, "The Return of Populism – The 2000 Romanian Elections", *Government and Opposition*, 36(2) (2001): 230-252.

Alexandru Radu, Daniel Buti, *Statul sunt eu! Participare protestatară vs. democrație reprezentativă în România postcomunistă*, ed. a 2-a revizuită (București: Pro Universitaria, 2019).

Andreas Schedler, "Anti-Political-Establishment Parties", *Party Politics*, 2(3) (1996): 291-312.

Sorina Soare, Claudiu Tufiș, "Phoenix Populism: Radical Right Parties' Mobilization in Romania after 2015", *Problems of Post-Communism*, 66(1) (2019): 8-20.

Trei decenii de alegeri parlamentare în România. Trăsături caracteriale ale legislaturilor parlamentare

ALEXANDRU RADU
[The National University of Political Studies and Public Administration – SNSPA]

Abstract

Given the Romania's tree postcomunist decades of political experince – a period during which nine parliamentary elections have been held – we aim to outline o pattern for the formation and functioning of the parliamentary legislatures. To this end, we will examine the following variables: methods of electing the parliamentary chambers, the partisan composition of parlamentary legislatures and correlation between electoral choices and the parliamentary political configuration. An analysis of this parameters point toward a parliamentary pattern characterized by unified election of Chamber of Deputies and Senat (congruent bicameralism), the common multi-party system with a dominant party, characterized by a moderate level of fragmentation, as well as a low level of electoral proportionality and political representativeness.

Keywords

Congruent bicameralism; multi-party system; electoral disproportionality; political representativeness;

Introducere

Alegerile parlamentare din 2024 vor da consistență celei de a zecea legislaturi parlamentare din România postcomunistă. Scrutinul se va adăuga astfel experienței electoral-parlamentare acumulate în cele trei decenii scurse de la prima confruntare electorală postcomunistă, din 20 mai 1990. O experiență politică bogată, având în vedere că în această perioadă cetățenii țării au fost convocați la urne de nouă ori pentru alegerea puterii legislative, care ne permite să conturăm un tipar al modului în care s-au configurat cele două legislaturi parlamentare alese în toată această perioadă, ale cărui elemente constitutive ne propunem să se le analizăm în continuare. Avem în vedere

următoarele variabile. Prima vizează modalitățile în care sunt compuse camerele parlamentare, respectiv prevederile juridico-constituționale ale sistemului electoral, condiții ale tipului bicameralismului românesc. O a doua variabilă se referă la configurația partidistă a legislaturilor parlamentare. Pentru aceasta vom face apel la analiza indicelui N (numărul efectiv de partide) în corelație cu modelul Blondel al categoriilor partidiste. Nu în ultimul rând, avem în vedere corelația dintre opțiunile electorale și configurația politică a celor două camere parlamentare, utilizând aici instrumentele metodologice reprezentate de disproporția electorală (indicele G) și indicele reprezentativității politice.

Alegerea unitară a Camerelor. Bicameralismul congruent

Legea fundamentală românească definește Parlamentul ca fiind „organul reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării".[1] O formulă juridică neîntâlnită în constituțiile statelor vest-europene, precum Franța, care poate fi considerată modelul nostru politic, sau Italia, cu care ne asemănăm în funcționare[2], dar pe care „părinții" Constituției României post-comuniste au găsit de cuviință să o înscrie pe frontispiciul juridic al instituției parlamentare. Justificată mai degrabă de trecutul nostru politic decât de sincronismul european, o astfel de formulă vine să marcheze, în drept, importanța Parlamentului ca instituție fundamentală a democrației, titular al puterii legislative prin intermediul căreia poporul român își exercită suveranitatea.[3]

În același timp, Constituția stabilește că „Parlamentul este alcătuit din Camera Deputaților și Senat"[4], conferindu-i astfel o structură bicamerală, firească am spune, având în vedere dimensiunea demografică a țării.

Formatul bicameral nu este însă o invenție a postcomunismului românesc, chiar dacă se opune monocameralismului comunist, ci este o restaurație istorică ce își află rădăcinile chiar în debutul statului român modern. Concret, prin „Statutul dezvoltator al Convenției din 7/19 august 1858", apreciat ca fiind o formă primară de constituție, promulgat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza pe 3/15 iulie 1864, a fost introdusă a doua cameră parlamentară numită Corp Ponderator sau Senat, cu membrii numiți. Această structură bicamerală a fost

[1] Art. 61, alin. (1), *Constituția României* (București: Monitorul Oficial, nr. 767 din 31 octombrie 2003).
[2] Vezi Titlul IV, Parlamentul, *Constituția Republicii Franceze* (https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/franta.pdf) și Partea a doua, Titlul I: Parlamentul, *Constituția Republicii Italiene* (https://constitutii.wordpress.com/2013/01/28/constitutia-republicii-italiene/)
[3] Cf. art. 2, *Constituția României*.
[4] Art. 61, alin (2), *Constituția României*.

confirmată atât de Constituția din 1866 – când a fost reglementată alegerea prin vot censitar a Senatului, categoria membrilor numiți dispărând, în timp ce cea a membrilor de drept s-a restrâns –, cât și cea din 1923 – Senatul a devenit corp ales prin vot direct și indirect, dar a continuat să cuprindă și membri de drept.[5]

Cu toate acestea, bicameralismul postcomunist se desparte de cel istoric, antecomunist atât prin modul în care este compus, cât și sub aspect funcțional. Constituția statuează că parlamentarii, fie ei deputați, fie senatori, sunt aleși „prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat"[6], adică în mod popular și direct, pentru un mandat egal, de 4 ani[7]. Astfel, chiar dacă nu stabilește modalitatea concretă de alegere a Parlamentului, legea fundamentală statuează egalitatea de reprezentare a celor două camere parlamentare. Pe această bază constituțională, legea electorală, de tip organic, reglementează alegerea unitară a Camerei Deputaților și Senatului.

În ce privește modalitatea concretă de alegere a Parlamentului, opțiunea legiuitorului postcomunist s-a îndreptat, încă din 1990, către un mod de scrutin din categoria celor de reprezentare proporțională (RP). Mecanismul electoral proporțional a fost introdus prin intermediul Decretului-lege nr. 92 din 1990[8], normă juridică cu statut de constituție provizorie, care a reglementat primele alegeri parlamentare postcomuniste, din 20 mai 1990. Conform prevederilor acestei norme, cetățenii votau candidații înscriși pe listele partidelor, repartizarea mandatelor celor două camere făcându-se în baza aceleiași metode proporționale, respectiv a coeficientului electoral simplu. Mandatele rămase neocupate în urma aplicării acestei proceduri erau repartizate ulterior, în etapa a doua, cu ajutorul metodei d'Hondt, pentru deputați, respectiv prin metoda resturilor cele mai mari, pentru senatori. Legea prevedea astfel o anume diferențiere între camerele parlamentare în ceea ce privește compunerea lor, însă trebuie precizat că cele două metode proporționale, deși diferite ca procedură, generează același efect electoral, respectiv favorizarea partidelor mari, nefiind un factor al afectării reprezentării politice.

Noua lege electorală, elaborată după adoptarea constituției postcomuniste[9], a înlocuit Decretul-lege nr. 92/1990, nu însă și modul de scrutin al proporționalității complexe[10]. Astfel, Legea nr. 68/1992, a păstrat principiul reprezentării

---

[5] Pe larg, vezi Nicolae Isar, *Istoria modernă a românilor 1774/1784-1918* (București: Editura Universitară, 2006) și Angela Banciu, *Istoria constituțională a României* (București: Cartea Românească, 2023).
[6] Art. 62, alin. (1), *Constituția României*.
[7] Cf. art. 63, alin. (1), *Constituția României*.
[8] Vezi Monitorul Oficial nr. 35 din 18 martie 1990.
[9] Votată de Parlament cu o largă majoritate pe 21 noiembrie 1991, noua legea fundamentală a fost aprobată de 77,31% dintre cetățenii participanți la referendumul național din 8 decembrie 1991,
[10] Pentru modelul teoretic al scrutinului de tip proporțional complex, vezi Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, trad. de M.N. Singer (București: Monitorul Oficial, 1999).

proporționale, asociat cu votul pe liste blocate, după cum se menționa chiar în primul său articol: „Deputații și senatorii se aleg în circumscripții electorale pe bază de scrutin de listă și candidaturi independente, potrivit principiului reprezentării proporționale".[11] Totodată, noua lege a extins utilizarea metodei d'Hondt și în cazul Senatului, unificând astfel procedurile proporționale pentru redistribuirea mandatelor celor două camere. Pe de altă parte, principala noutate adusă de Legea nr. 68/1992 a constituit-o introducerea condiției atingerii unui prag electoral pentru accesul partidelor în parlament, în cuantum de 3% din totalul voturilor exprimate. Pe baza acestei legi s-au desfășurat alegerile parlamentare din 1992, 1996 și 2000, cu precizarea că pentru cele din 2000 pragul electoral pentru partide a fost urcat la 5%.[12]

Nici construcția juridică electorală adoptată în 2004 nu a revizuit modalitatea de alegere a Camerei Deputaților și Senatului, conservând astfel scrutinul practicat anterior. Ca atare, și în urma alegerilor parlamentare de la finele aceluiași an mandatele celor două camere au fost alocate în același mod: la nivelul fiecărei circumscripții electorale, cu metoda coeficientului electoral simplu, respectiv la nivel de țară, cu metoda d'Hondt, pragul electoral de 5% din voturile valabil exprimate fiind și el menținut.[13] Trebuie totuși menționat că noua lege a introdus o schimbare instituțională în sistemul electoral, prin apariția Autorității Electorale Permanente, instituție autonomă politic, având rolul de a asigura aplicarea unitară a dispozițiilor legale din domeniu.

În schimb, anul 2008 a adus nu doar o nouă modificare a cadrului juridic electoral, ci și o revizuire a sistemului de vot. Consecință a conflictului politic dintre președintele Traian Băsescu și majoritatea parlamentară a social-democraților și liberalilor, formula electorală reglementată de noua lege electorală, cunoscută popular sub numele de „votul uninominal", a introdus alegerea deputaților și senatorilor în colegii uninominale conform regulii majorității absolute a voturilor. Legea a menținut însă principiul proporționalității alegerilor, ca și desemnarea unitară a deputaților și senatorilor.

Efectele colaterale negative ale aplicării sistemului „votului uninominal" la alegerile parlamentare din 2008 și, în special, din 2012[14], au determinat decidenții politici să revizuiască sistemul electoral, soluția aleasă fiind cea a restaurării sistemului de vot de dinainte de 2004, prin intermediul Legii nr. 208/2015[15].

---

[11] Cf. art. 66, *Legea nr. 68 din 15 iulie 1992*, (București: Monitorul Oficial nr. 164 din 16 iulie 1992).
[12] CF. *OUG nr. 129 din 30 iunie 2000*, (București: Monitorul Oficial nr. 311 din 5 iulie 2000).
[13] Cf. art. 90 și 91, *Legea nr. 373 din 24 septembrie 2004*, (București: Monitorul Oficial nr. 887 din 29 septembrie 2004).
[14] În urma acestor alegeri, numărul deputaților și senatorilor aleși a crescut cu o pătrime, în condițiile în care opinia dominantă în societate era cea a scăderii numărului parlamentarilor, sporind astfel și mai mult nemulțumirea cetățenilor față de Parlament și parlamentari.
[15] Vezi Monitorul Oficial nr. 553 din 24 iulie 2015.

Aceasta a reglementat alegerile parlamentare din 2016 și 2020, urmând a fi aplicată și în cazul alegerilor din 2024, în condițiile în care establishment-ul politic nu are în vedere modificarea sistemului electoral. Pe scurt, în conformitate cu prevederile legii electorale din 2015, alegerile parlamentare se desfășoară în circumscripții electorale plurinominale, iar cetățenii votează liste de candidați, fără posibilitatea exprimării unui vot preferențial, după cum există condiția atingerii unui anumit cuantum de voturi pentru accesul în parlament. Cât privește mecanismul electoral propriu-zis, specificul său rămâne dublul nivel de repartizare a mandatelor, primul utilizând metoda coeficientului electoral simplu (coeficientul Hare),[16] iar cel de al doilea, metoda d'Hondt.[17]

Așadar, utilizarea scrutinului de tip proporțional, în varianta proporționalității complexe, cu două niveluri de repartizare a mandatelor, deopotrivă pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului a reprezentat o constantă a alegerilor parlamentare din România postcomunistă. Cum am văzut, în decursul celor trei decenii, codificarea juridică a sistemului de vot a suferit o serie de modificări, cea mai amplă dintre acestea funcționând între 2008 și 2012, fără însă a-i schimba categoria. Din perspectiva structurii bicameralismului românesc, consecința primară a prezervării unității de desemnare a deputaților și senatorilor o reprezintă asigurarea egalității dintre cele două camere parlamentare în ceea ce privește reprezentarea politică, respectiv a congruenței bicameralismului românesc postcomunist.[18]

O observație se impune totuși. În cadrul mecanismului utilizat pentru alegerea deopotrivă a deputaților și senatorilor, singurul element asimetric îl reprezintă procedura de alocare a mandatelor pentru organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale care nu depășesc pragul electoral legal.[19] Acestea primesc câte un mandat în Camera Deputaților în baza unui coeficient electoral național stabilit la 5% din numărul mediu de voturi valabil exprimate pe țară pentru alegerea unui deputat, mandatele astfel atribuite adăugându-se celor rezultate din aplicarea normei de reprezentare.[20] În acest mod, sistemul electoral generează o anume diferențiere între cele două camere parlamentare în ceea ce privește raporturile de reprezentare, prin suprareprezentarea minorităților naționale în Camera Deputaților. Cu toate acestea, parlamentul bicameral românesc nu poate fi inclus în categoria celor incongruente, pentru care suprareprezentarea

[16] Art. 94, alin. (6), *Legea nr. 208/2015.*
[17] Art. 94, alin. (7), *Legea nr. 208/2015*
[18] Pentru a completa imaginea bicameralismului românesc, adăugăm dimensiunii congruenței, consecință a modalității unitare de alegere a camerelor, pe cea a simetriei, respectiv a egalității din perspectiva puterilor formale ale celor două camere.
[19] În conformitate cu art. 62., alin. (2), *Constituția României.*
[20] Cf. art. 56, *Legea nr. 208/2015.*

vizează o cameră parlamentară în ansamblul ei, așa cum este cazul, cel mai adesea, al parlamentelor bicamerale din statele federale. [21]

Configurația parlamentară cu partid dominant

De principiu, în conformitate cu modelul teoretic propus de M. Duverger cu privire la corelația dintre modurile de scrutin și sistemele de partide[22], scrutinele de tip proporțional, precum cel practicat în România, tind să genereze configurații parlamentare caracterizate prin structuri politice de tip multipartidist, altfel spus, cu un grad mai mare de fragmentare politică. Cele nouă legislaturi parlamentare constituite în România începând cu 1990 în baza scrutinului de tip RP complex constituie un bun exemplu în acest sens. Argumentele le aflăm în dinamica rezultatelor electorale ale celor nouă rânduri de alegeri parlamentare. Mai întâi, să reconstituim schița tabloului electoral postcomunist.[23]

Primele alegeri parlamentare organizate după prăbușirea comunismului, din 20 mai 1990, s-au soldat cu rezultate atipice, pe măsura contextului social și politic în care s-au desfășurat. Astfel, a fost constituit un parlament puternic dezechilibrat politic, în care câștigătorul alegerilor, FSN, titular al circa două treimi din voturi, s-a detașat categoric de celelalte partide, toate minore.

În acord cu schimbările produse în cadrul spectrului partidist, următorul scrutin parlamentar, din 27 septembrie 1992, a reamenajat scena politică parlamentară. FDSN, aripa iliesciană a FSN, a câștigat alegerile cu un scor modest, de circa 28% din voturi, urmat la mică distanță de coaliția partidelor anticomuniste, reunite sub umbrela CDR, votată de 20% dintre electori, în timp ce alte șase formațiuni politice minore au trecut pragul electoral de 3% din voturi.

Cea de a treia ediție a alegerilor parlamentare, desfășurată pe 3 noiembrie 1996 a menținut echilibrul politic, dar a răsturnat raporturile dintre stânga și dreapta politică. Victoria a revenit CDR, cu 30% din voturi, în timp ce PDSR (ex-FDSN) a coborât sub 23% din voturi. Ca și în 1992, poziția a treia a revenit celeilalte aripi a fostului FSN condusă de P. Roman, numită PD, aliată cu partidul istoric al social-democraților (circa 13%), iar UDMR, partidul minorității maghiare, și naționaliștii din PRM și PUNR s-au regăsit în parlament, deși cu scoruri minore.

---

[21] Subliniem că modalitatea românească prin care se asigură reprezentarea parlamentară pentru minoritățile naționale reprezintă standardul cel mai înalt de la nivelul Uniunii Europene.

[22] Vezi Maurice Duverger, *Les partis politiques* (Paris: Librairie Armand Colin, 1951).

[23] Pe larg vezi Alexandru Radu, *Politica între majoritarism și proporționalism* (Iași: Institutul European, 2013) și Alexandru Radu, *România partidelor politice* (București: ISPRI, 2015).

Alegerile parlamentare din 2000 au răsturnat din nou ierarhia politică și, totodată, i-au asigurat PDSR statutul de partid dominant, votat de peste 36% dintre electori și titular al circa 45% din mandatele parlamentare. Totuși, surpriza alegerilor a reprezentat-o PRM, clasat al doilea, cu 20% din voturi, la distanță considerabilă de celelalte trei partide calificate în parlament – PD, PNL și UDMR.

Scrutinul parlamentar din 28 noiembrie 2004 a conservat poziția câștigătoare a PDSR, numit PSD din 2001, dar, pe de altă parte, a marcat ascensiunea alianței politice dintre PNL și PD (ADA), plasată de votanții săi, în cuantum de circa 32%, în poziția a doua, la numai cinci puncte procentuale în urma câștigătorului alegerilor. PRM, surpriza alegerilor anterioare, a coborât pe poziția a treia, cu numai 13% din voturi, clasamentul electoral fiind încheiat de UDMR.

Noile alegeri parlamentare, din 30 noiembrie 2008, au configurat cea mai echilibrată legislatură parlamentară de până atunci. Astfel, electorii și-au împărțit preferințele între PSD, asociat cu PC (ex-PUR), partenerul său minor tradițional, și PDL, fostul PD altoit cu o dizidență liberală, fiecare formațiune votată de circa 33% dintre participanții la scrutin. Alții 20% au susținut PNL, ocupantul locului al treilea al clasamentului electoral, în timp ce UDMR a continuat să beneficieze de voturile comunității maghiare, reprezentarea sa parlamentară rămânând aceeași.

Lucrurile s-au schimbat radical patru ani mai târziu. Consecință a politicii de austeritate ce a urmat crizei financiar-economice din mandatul anterior, votanții PDL s-au redus drastic în 2012. Candidând alături de două formațiuni politice minore în cadrul coaliției ARD, PDL a primit numai 16% din voturi, la distanță considerabilă de câștigătorul alegerilor, USL, noua alianță dintre PSD și PNL, beneficiară a circa 60% dintre sufragii. Diferența de reprezentare dintre primele două formațiuni de peste 40% din voturi amintea de configurația parlamentară din 1990, chiar dacă dezechilibrul politic astfel creat era moderat de prezența în parlament a altor două formațiuni politice, una nou-constituită – PPDD, titulară a 14% din voturi, cealaltă tradițională – UDMR, cu aproape 6% din voturi. În plus, ca și în anii 1990-1992, legislatura parlamentară constituită în urma alegerilor din 2012 s-a caracterizat prin instabilitate politică, fiind marcată de reconfigurarea postelectorală a scenei partidiste. Principalele schimbări au fost reprezentate, pe de o parte, de fuziunea dintre PNL și PDL, din 2014, cu consecința constituirii polului de dreapta, iar pe de alta, de apariția USR, în 2016, primul partid anti-sistem de factură ideologică progresistă, adversar politic al partidelor tradiționale. Adăugăm aici și ineditul constituirii, în decembrie 2015, a unui guvern compus din titulari fără carnet de partid.

Scrutinul următor, din 11 decembrie 2016, a dat consistență parlamentară schimbărilor produse la nivelul scenei partidiste. PSD, PNL și USR au ocupat primele trei trepte ale clasamentului electoral. Pentru PSD s-au pronunțat 45%

dintre electori, PNL a fost susținut de circa 20% dintre votanți, iar nou-venitul USR a totalizat 9% din sufragii. Lor li s-au alăturat alte două partide, ALDE și PMP, dizidențe ale fostelor PDL și PNL, cu scoruri electorale minore, plus UDMR.

Cea de a noua ediție a alegerilor parlamentare, desfășurată spre sfârșitul anului 2020, în condițiile pandemiei de COVID-19, s-a soldat cu o nouă reconfigurare a scenei parlamentare, cu mai puțini actori și mult mai echilibrată. PSD și-a conservat prima poziție, însă votanții săi s-au redus până la 29%, în timp ce PNL și USR, acum aliat cu PLUS, un nou partid progresist anti-sistem, și-au sporit bazinele electorale, ajungând la 25%, respectiv 15%. În același timp, participanții la urne au validat statutul parlamentar al unei alte noi formațiuni politice, AUR, de astă dată de factură naționalist-populistă, votată de unul din zece electori. Ca întotdeauna, clasamentul electoral a fost închis de UDMR.

Având astfel conturată imaginea configurațiilor politice ale legislaturilor parlamentare postcomuniste, să le sistematizăm dinamica, făcând apel la instrumentul metodologic al indicelui N, respectiv al numărului efectiv al partidelor parlamentare[24], dar și la cel al modelului categoriilor partidiste elaborat de J. Blondel.

Pentru „alegerile fondatoare", calculul indicelui N ne indică o valoare medie de 1,92 partide efective, respectiv clasarea configurației politice parlamentare în categoria bipartidistă. Știm însă că formatul bipartidist presupune existența a două partide majore, simetric poziționate ideologic, cu ponderi relativ egale și care împreună domină preferințele electoratului, condiții sistemice care nu sunt satisfăcute în acest caz. Primele două partide, FSN și UDMR, cumulează aproape 75% din voturile exprimate, dar ponderea primului partid este de circa 9 ori mai mare decât a celui de al doilea, care, în plus, este o formațiune etnică, beneficiară a unui vot concentrat și disciplinat. Ca atare, am fi tentați să plasăm configurația parlamentară într-o categorie excentrică clasificării lui Blondel, pe care, în logica acestuia, o putem numi „sistemul *un partid și jumătate*"[25], pentru care pledează mai ales valoarea indicelui N pentru Senat, de numai 1,64 unități. Totuși, vom menține clasarea bipartidistă, având în vedere logica de funcționare a sistemului de partide bazată pe axa confruntării politice dintre FSN, pe de o parte, și gruparea partidelor istorice, pe de alta.

În paralel cu reducerea fragmentării parlamentare, scrutinul următor, din 1992, a reamenajat raporturile dintre actorii politicii. A rezultat existența a două formațiuni politice medii, cu o susținere populară plasată în intervalul 20-30% din voturi, iar diferența dintre acestea s-a redus simțitor, la numai 8%

[24] Markku Laakso, Rein Taagepera, "Effectiv Number of Parties: A Measure With Application to West Europe", *Comparativ Political Studies*, 12, no.1/April. (1979). Formula de calcul a indicelui N este $1/\sum p_i^2$.
[25] George Voicu, *Pluripartidismul, o teorie a democrației* (București: Ed. All, 1998), 215.

din voturi. Astfel, sistemul a evoluat în direcția formatului multipartidist pur, după tipologia Blondel. Calculul indicelui N confirmă noul format partidist, numărul efectiv al partidelor parlamentare fiind de 4,78 unități pentru Camera Deputaților, respectiv 4,75 pentru Senat. Elementelor sistemice deja amintite, le putem adăuga altele două. Unul îl reprezintă poziționarea simetrică, la stânga, respectiv la dreapta eșichierului politic a celor două formațiuni principale, iar celălalt faptul că al doilea actor al sistemului nu mai este o formațiune etnică, ci una politică, chiar dacă constituită sub forma unei alianțe electorale care conține și formațiuni civice.

Rezultatul alegerilor din 1996 a confirmat dispunerea electorală a competitorilor după parametrii sistemului multipartidist pur, așa cum argumentează valoarea de 4,31 partide efective a indicelui N pentru Camera Deputaților. La fel stau lucrurile și în ce privește organizarea partidistă a Senatului, chiar dacă numărul efectiv al partidelor este mai redus. Pledează în acest sens faptul că ponderea cumulată a primelor două forțe politice ale sistemului a atins limita majorității absolute a voturilor exprimate, alături de separarea ideologică mai clară a acestor două formațiuni politice, datorată consolidării caracterului de dreapta al CDR după părăsirea acesteia de partidul social-democrat istoric (PSDR).

Patru ani mai târziu, numărul partidelor efective a scăzut la 3,53 unități, respectiv 3,23, niveluri specifice multipartidismului cu partid dominant, noua amenajare partidistă a parlamentului fiind confirmată de nivelul parametrilor Blondel. Într-adevăr, primul partid, cu 37% din voturi, aproape dublu față de cotația celui de al doilea, a tins către statutul de partid major, în timp ce ponderea lor cumulată a atins două treimi din voturi. În plus, partidul câștigător a ajuns să dețină o majoritate confortabilă a locurilor parlamentare (45%), suficientă să-i confere o poziție dominantă în ecuația guvernamentală.

Parametrii sistemului de partide nu au suferit schimbări în urma scrutinului din 2004: primul partid și-a păstrat poziția majoră (37%), iar ponderea cumulată a primilor doi actori electorali s-a apropiat de 70% din totalul voturilor, ambele valori specifice sistemului multipartidist cu partid dominant. Totodată, prin plasarea partidului dominant la centru-stânga, respectiv a celorlalte partide parlamentare de la centru spre dreapta a fost satisfăcută condiția ideologică specifică unui astfel de format partidist. Continuitatea amenajării de tipul multipartidismului cu partid dominant a spațiului parlamentar rezultat în urma noilor alegeri este confirmată de cele 3,37 partide efective ale Camerei Deputaților, respectiv 3,03 partide efective în Senat.

Rezultatele noilor alegeri parlamentare, din 2008, au pus în evidență o tendință de bipolarizare a spațiului politic, materializată prin poziționarea apropiată a

primelor două partide. Totuși, deși ponderea partidului clasat pe prima treaptă a clasamentului electoral s-a redus cu 4% procente comparativ cu alegerile precedente, ca și ponderea cumulată a primelor două formațiuni politice, scena parlamentară a continuat să fie ordonată în tiparele multipartidismului cu partid dominant, poziționare confirmată prin valorile indicelui N ale celor două camere parlamentare: 3,54 și 3,20 unități.

Anul electoral 2012 a adus însă reconfigurarea sistemului de partide. Astfel, primul clasat, în fapt o alianță de partide, a primit voturile a circa 60% dintre electori și a ajuns să dețină peste 66% din mandate, în timp ce distanța electorală față de al doilea partid a crescut la peste 30 de procente, dispunerea partidelor amintind de situația din 1990. Ca și atunci, valoarea indicelui N pune în evidență o organizare a parlamentului de tip bipartidist, cu numai 2,12 partide efective, respectiv 1,94.

Sistemul de partide s-a ordonat din nou după regulile multipartidismului cu partid dominant patru ani mai târziu. Astfel, primul partid a adunat 45% din voturi, cotă specifică poziției de partid dominant, al doilea partid s-a situat la jumătatea performanței primului, iar ponderea lor cumulată s-a situat la circa două treimi din voturi. Cele 3,54 partide efective din Camera Deputaților, respectiv 3,20 din Senat confirmă această ordonare partidistă.

În fine, rezultatele alegerilor din 2020 au arătat că sistemul partidist și-a schimbat încă o dată încadrarea. Cu primele două partide plasate fiecare sub nivelul de 30% din voturi, despărțite de numai 3 puncte procentuale, și cumulând puțin peste majoritatea absolută a voturilor, organizarea politică a noului parlament a luat din nou forma multipartidismului fără partid dominant. Valorile indicelui N pentru cele două camere – 4,30 partide efective, respectiv 3,86 – ne indică întoarcerea compoziției partizane a parlamentului la situația din 1996.

T.1. Configurația partidistă parlamentară din România (1990-2020)

		Parametrii Blondel				*Indicele N*	
		Primul partid	***Al doilea partid***	***Ponderea cumulată***	***Diferența***		
1990	**CD**	66,31%	7,23%	73,54%	59,08%	2,20	1,92
	S	67,02%	7,20%	74,22%	59,82%	1,64	
1992	**CD**	27,72%	20,04%	47,76%	7,68%	4,78	4,77
	S	28,29%	20,16%	48,45%	8,13%	4,75	
1996	**CD**	30,17%	21,52%	51,69%	8,65%	4,31	4,10
	S	30,70%	23,08%	53,78%	7,62%	3,89	
2000	**CD**	36,61%	19,48%	56,09%	17,13%	3,53	3,38
	S	37,09%	21,01%	58,10%	16,08%	3,23	

		Parametrii Blondel				Indicele N	
		Primul partid	*Al doilea partid*	*Ponderea cumulată*	*Diferența*		
2004	**CD**	36,61%	31,33%	67,94%	5,28%	3,37	3,20
	S	37,13%	31,77%	68,91%	5,36%	3,03	
2008	**CD**	33,10%	32,36%	65,46%	0,74%	3,61	3,41
	S	34,16%	33,57%	67,73%	0,59%	3,20	
2012	**CD**	58,63%	16,50%	75,13%	42,13%	2,12	2,03
	S	60,10%	16,71%	76,81%	43,39%	1,94	
2016	**CD**	45,57%	20,04%	65,61%	25,53%	3,54	3,37
	S	45,68%	20,42%	66,10%	25,26%	3,20	
2020	**CD**	28,90%	25,19%	54,09%	3,71%	4,30	4,08
	S	29,32%	25,58%	54,90%	3,74%	3,86	
Media	**CD**	**40,40%**	**21,52%**	**61,92%**	**18,88%**	**3,53**	**3,36**
	S	**41,05%**	**22,17%**	**63,22%**	**18,89%**	**3,19**	

În ansamblul perioadei 1990-2020 valorile mediane ale numărului de partide efective – N=3,53 pentru Camera Deputaților și N=3,19 pentru Senat, respectiv 3,36 pentru Parlament – argumentează pentru încadrarea configurației politice a legislaturilor parlamentare postcomuniste în categoria multipartidismului cu partid dominant. În favoarea acestei formule partidiste pledează și nivelurile mediane ale parametrilor Blondel, care corespund pe deplin modelului acestuia (vezi tabelul T.1.).

Să observăm totuși că mediile partidelor efective provin dintr-o dinamică variabilă a valorilor anuale ale indicelui N, oscilațiile fiind destul de puternice, în mod deosebit în cazul Senatului – între un minim de 1,64 și un maxim de 4,75 unități. În același timp, tendința pusă în evidență de ultimele trei scrutine parlamentare este cea a evoluției în direcția unei configurații parlamentare de tipul sistemului multipartidist fără partid dominant, respectiv a creșterii fragmentării politice.

(In)justețe electorală și (ne)reprezentativitate politică

Având în vedere rolul Parlamentului de organ reprezentativ suprem al poporului român, așa cum stipulează Constituția, corelația dintre opțiunile politice ale cetățenilor, exprimate prin vot, și compoziția politică a legislaturilor parlamentare alese devine esențială nu numai din perspectiva eficienței sistemului de vot, dar mai ales privind realizarea principiului fundamental al democrației.

Pornind de aici, ne propunem să investigăm această corelație, având în vedere, mai întâi, acțiunea sistemului de vot, știut fiind faptul că modurile de scrutin au efecte specifice în ceea ce privește asigurarea justeței electorale. Vom utiliza în acest scop, trei indicatori: voturile nereprezentate politic, prima electorală a primului partid, precum și indicele G,[26] acesta din urmă având calitatea de a ne oferi imaginea generală a echității electorale.

Cum am văzut mai sus, reprezentarea proporțională a fost opțiunea originară a legiuitorului postcomunist român și, totodată, regula ce a stat la baza alegerilor parlamentare din toată această perioadă, dincolo de schimbările juridice dese din domeniu. Din această perspectivă, România s-a încadrat în practica spațiului politic postcomunist în ce privește alegerea instituției parlamentare. În fapt, nici una din noile democrații nu a optat pentru preluarea scrutinului de tip majoritar, specific perioadei comuniste. Singurele care ar putea fi considerate excepții de la regula proporționalismului electoral, deși doar parțiale, sunt Lituania și Ungaria, care au adoptat formule electorale mixte, proporțional-majoritare.[27] Opțiunea fostelor state comuniste, inclusiv a României, pentru reprezentarea proporțională, fie și în formatul mixt din cele două țări amintite mai sus, își are justificarea în calitatea acestui tip de scrutin de a fi just, prin comparație cu scrutinele majoritare, apreciate pentru eficiența lor politică.[28] Cu atât mai mult cu cât principala nevoie politică a noilor democrații era asigurarea reprezentării cât mai fidele a spectrului pluripartidist ce a înlocuit cu rapiditate monopartidismul comunist.

Dar chiar dacă sunt mai juste comparativ cu cele de tip majoritar, sistemele electorale de tip proporțional nu pot asigura corelația perfectă, matematică dintre opțiunile electorale ale cetățenilor și componența politică a parlamentelor. De principiu, o cauză primă o reprezintă practica pragurilor electorale, gradul abaterii de la proporționalitatea perfectă fiind dependent de cuantumul barierei electorale, introdusă prin legea electorală. În general, modurile de scrutin proporționale au în componența lor astfel de praguri, ca o soluție general acceptată pentru combaterea efectului specific al fărămițării politice a adunărilor reprezentative. În același timp, proporționalitatea generală a scrutinelor RP este afectată și de pragurile electorale indirecte, consecință a magnitudinii

[26] Vezi Michael Gallagher, "Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems", *Electoral Studies* 10 (1991): 33-51; formula de calcul a indicelui G este $\sqrt{½\Sigma(v_i-l_i)^2}$.

[27] Lituania folosește un scrutin mix clasic, iar Ungaria, unul cu finalitate majoritară, primul din categoria scrutinelor combinat-independente, cel de al doilea de tip combinat-dependent – cf. Pippa Norris, *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 56-60.

[28] Martin, *Sistemele*, 65.

circumscripțiilor electorale plurinominale.[29] Directe sau indirecte, pragurile electorale au ca efect faptul că nu toate voturile date de participanții la alegeri se regăsesc în mandatele parlamentare, acestea fiind voturi nereprezentate politic sau, mai direct spus, voturile irosite.

Am arătat deja că mecanismul alegerilor parlamentare din debutul postcomunismului românesc a inclus un prag electoral direct începând cu cea de a doua ediție a alegerilor, din 1992, în cuantum de 3%, ridicat la 5% începând cu scrutinul din 2000. Totodată, în acord cu modificările înregistrate de mărimea magnitudinii medii (M), pragul electoral indirect a cunoscut o serie de variații. Dinamica acestora este redată în tabelul T.2.

T.2. Pragurile electorale (1990-2020)

	Camera Deputaților			***Senat***		
	Prag direct -%-	**M**	***Prag indirect*** -%-	***Prag direct*** -%-	**M**	***Prag indirect*** -%-
1990	0	9,44	7,18	0	2,90	19,23
1992,1996	3	7,81	8,51	3	3,40	17,05
2000	5	7,79	8,53	5	3,33	17,32
2004	5	7,48	8,84	5	3,26	17,61
2008, 2012	5	7,35	8,98	5	3,19	17,90
2016, 2020	5	7,26	9,08	5	3,16	18,03

Utilizarea pragurilor electorale a făcut ca fiecare din edițiile scrutinelor parlamentare să genereze voturi nereprezentate politic, variațiile lor anuale fiind importante, așa cum o arată datele din tabelul T.3. Vârfurile acestor variații au fost în anii 1992 și 2000, în dependență cu introducerea pragului electoral direct, respectiv cu creșterea valorii acestuia. Să remarcăm totuși creșterea constantă și consistentă a voturilor nereprezentate politic pentru ultimele două cicluri electorale, care, însă, trebuie atribuită mai degrabă schimbărilor din domeniul partidist, respectiv multiplicării scenei partizane,[30] în condițiile în care sistemul electoral și-a prezervat caracteristicile. Pentru întreaga perioadă, media votanților nereprezentați politic ajunge la circa 11% din totalul votanților. Aceasta înseamnă că, practic, unul din zece electori nu și-a regăsit opțiunea în structura politică a parlamentului, deși a votat legitim.

[29] A. Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare în treizeci și șase de țări*, trad. de C. Constantinescu (Iași: Polirom, 2000), 150.

[30] A contribuit decisiv la această dinamică noua prevedere juridică cu privire la constituirea partidelor politice, care a redus numărul membrilor fondatori de la 25.000 la numai trei, cf. art. 18, *Legea nr. 14/2003, republicată* (București: Monitorul Oficial nr. 408 din 10 iunie 2015).

T.3. Proporția voturilor nereprezentate

	Camera Deputaților	*Senat*
1990	4,55%	7,43%
1992	18,53%	15,06%
1996	18,29%	17,48%
2000	20,62%	19,94%
2004	10,80%	11,31%
2008	6,25%	7,14%
2012	3,13%	3,30%
2016	6,80%	7,08%
2020	14,07%	14,18%
Media	**11,45%**	**11,44%**

Cum voturile irosite nu pot fi transformate în mandate, proporția echivalentă a acestora este realocată partidelor care au depășit pragul electoral, în acord cu proporția voturilor primite de fiecare. Astfel, partidele parlamentare își sporesc reprezentarea politică, devenind supraapreciate în raport cu ponderile voturilor primite. O modalitate uzuală de a măsura această abatere o reprezintă prima electorală acordată partidului câștigător al alegerilor.

Dinamica acestui indicator, redată în tabelul T.4, a fost similară celei a voturilor irosite, cu variații anuale importante, mai ales în cazul Senatului, constant mai ridicate comparativ cu cealaltă cameră parlamentară.[31] Să observăm și faptul că, asemenea situației voturilor irosite, se manifestă o tendință de creștere a cuantumului bonusului electoral al primului partid la ultimele alegeri parlamentare. În ansamblul perioadei, prima electorală acordată primului partid are o valoare mediană echivalentă practic cu nivelul pragului electoral direct.

T.4. Prima electorală acordată primului partid parlamentar

	Camera Deputaților			*Senat*		
	Voturi -%-	***Mandate*** -%-	***Prima*** -%-	**Voturi** -%-	***Mandate*** -%-	***Prima*** -%-
1990	66,31	66,41	+0,10	67,02	76,86	+9,84
1992	27,72	34,31	+6,59	28,29	34,27	+5,98
1996	30,17	35,57	+5,40	30,70	37,06	+6,36
2000	36,61	44,93	+8,32	37,09	46,43	+9,34
2004	36,61	39,76	+3,15	37,13	41,61	+4,48
2008	33,09	34,13	+1,04	34,16	35,77	+1,61

[31] Facem precizarea că diferențele de reprezentare dintre cele două camere în acest caz au ca sursă magnitudinea medie mai mare a circumscripțiilor pentru deputați comparativ cu cea a circumscripțiilor senatoriale.

	Camera Deputaților			*Senat*		
	Voturi -%-	***Mandate*** -%-	***Prima*** -%-	**Voturi** -%-	***Mandate*** -%-	***Prima*** -%-
2012	58,63	66,26	+7,63	60,10	69,32	+9,22
2016	45,48	46,81	+1,33	45,68	49,26	+3,58
2020	28,90	33,33	+4,43	29,32	34,56	+5,24
Media	-	-	**+4,22**			**+6,18**

Intuitiv vorbind, atât indicatorul voturilor irosite cât și cel al primei electorale pot fi argumente pentru un nivel rezonabil al abaterii de la proporționalitatea matematică. În bună măsură, un asemenea verdict este confirmat de valorile indicelui G, dacă avem în vedere situația Camerei Deputaților,[32] așa cum o arată datele din tabelul T.5. Astfel, comparând disproporționalitatea de 3,97% a primei camere parlamentare din România cu situația primelor camere parlamentare din țările RP din Europa occidentală, vom putea clasa România între Irlanda (G=3,45%) și Portugalia (G=4,04%), deși mai aproape de cea din urmă, respectiv în proximitatea mediei europene, de 3,57%.[33]

T.5. Disproporționalitatea parlamentară

	Indicele G – %	
	Camera Deputaților	***Senat***
1990	1,00	7,62
1992	5,83	5,39
1996	5,57	6,40
2000	7,11	7,94
2004	3,00	4,47
2008	1,73	3,16
2012	6,08	7,11
2016	1,41	2,83
2020	4,00	5,29
Media	**3,97**	**5,58**
$Media_{Parlament}$	**4,78**	

În același timp, nu putem să nu remarcăm că nivelul disproporționalității parlamentare este sensibil mai mare pentru Senat, respectiv de 1,4 ori mai mare comparativ cu prima cameră, ceea ce face ca media parlamentară să urce la 4,78%. Cu o asemenea valoare, România tinde spre categoria țărilor europene

[32] În mod particular, diferențele din anul electoral 1990 provin din faptul că legea electorală provizorie nu prevedea cel de al doilea nivel de atribuire a mandatelor pentru Senat, cea de-a doua cameră astfel fiind lipsită de procedura de compensare.
[33] Cf. Lijphart, *Modele*, 158.

cu scrutin RP caracterizate printr-o disproporționalitate consistentă între cuantumul voturilor și cel al mandatelor. Clasarea apare surprinzătoare în condițiile în care sistemul electoral românesc, de tip proporțional complex, are ca obiectiv tocmai realizarea unui nivel bun al proporționalității, chiar dacă pragul legal de 5% și metoda d Hondt, favorizează abaterile de la justețea electorală ideală. În fapt, media de 4,78% provine din valori sensibil inegale pentru cele două camere parlamentare, consecință a diferențelor în ceea ce privește nivelul magnitudinii circumscripțiilor electorale, magnitudinea medie pentru Camera Deputaților fiind de peste două ori mai mare decât cea a Senatului. De aici și proporționalitatea mai bună a primei camere parlamentare.

Dincolo de disproporționalitatea relativ ridicată specifică alegerilor parlamentare românești, evaluarea reprezentativității politice reprezintă cealaltă fațetă a corelației dintre opțiunile politice ale cetățenilor, exprimate prin vot, și compoziția politică a legislaturilor parlamentare. Din acest punct de vedere, principalul factor care trebuie avut în vedere este fenomenul absenteismului, înțeles ca autoexcludere de la vot a unei părți a corpului electoral.

Să precizăm, mai întâi, că România face parte din categoria largă a țărilor care nu a legiferat obligativitatea votului, considerând participarea la urne un drept al cetățeanului, și nu o obligație.[34] Ca atare, neparticiparea la vot este o decizie strict subiectivă, ca expresie, în principal, a dezinteresului cetățeanului față de viața politică în general, ca și a nemulțumirii față de oferta electorală, ca o formă de protest civic. Tabloul T.6 redă dinamica fenomenului pentru 1990-2020, prin raportarea numărului participanților la vot la numărul total al cetățenilor cu drept de vot înscriși în listele electorale.

T.6. Corpul electoral – Camera Deputaților (1990-2020)

	Electori Înregistrați	**Votanți**	***Rata Participării***
1990	17.200.722	14.825.017	86,19%
1992	16.380.663	12.496.430	76,29%
1996	17.218.654	13.088.388	76,01%
2000	17.699.727	11.559.458	65,31%
2004	18.449.676	10.794.653	58,51%
2008	18.464.274	7.238.871	39,20%
2012	18.423.066	7.694.180	41,76%
2016	18.403.044	7.323.368	39,79%
2020	18.191.396	6.058.625	33,30%
Media	-	-	**57,37%**

[34] De altfel, în Europa numai câteva state au legiferat obligativitatea votului: Belgia, Cipru, Grecia și Luxemburg, la care putem adăuga Turcia.

Remarcăm faptul că, în timp ce dimensiunea corpului s-a stabilizat la puțin peste 18 milioane de votanți începând cu anul electoral 2004, prezența la urne a scăzut constant pe întreaga perioadă analizată. Cea mai abruptă reducere a fost înregistrată în anul 2008, iar procentul cel mai mic al participanților la vot s-a consemnat în 2020, explicabil în primul rând prin faptul că alegerile au fost organizate în timpul pandemiei de COVID-19.

În medie, ponderea celor prezenți la urne a depășit 57%, astfel că putem vorbi despre faptul că pentru constituirea legislaturilor parlamentare a fost satisfăcută regula de bază a democrației, respectiv regula majorității absolute. Nu putem însă să nu remarcăm că rata participării la ultimele patru ediții ale alegerilor parlamentare a oscilat între 33% și 41%, cu o medie de 39%, mult sub nivelul majorității absolute.

Dar dincolo de cauza primă a absenteismului electoral, nivelul reprezentativității politice este afectat și de factori tehnici ai sistemului de vot precum cei specifici macanismului de contabilizare a voturilor exprimate.

Astfel, din totalul voturilor consemnate oficial se scad, pe de o parte, voturile nule, adică cele care, în principiu, atestă competența electorilor, iar pe de alta, „voturile albe", sau voturile de protest, categorie introdusă de legislația electorală începând cu scrutinul din 2008. Rezultatul este ceea ce legea numește voturile valabil exprimate.

Dar nici acestea nu sunt utilizate în totalitate în cadrul operațiunilor de repartizare a mandatelor parlamentare, baza de calcul fiind constituită din suma voturilor pentru partidele care au satisfăcut condiția pragului electoral. Invers spus, din ansamblul voturilor valabil exprimate sunt excluse voturile pentru partidele rămase sub pragul electoral, voturi pe care, pe drept cuvânt, le numim voturi irosite.

În fine, un alt factor trebuie avut în vedere, chiar dacă impactul acestuia este minimal. Anume, voturile lipsă din evidențele oficiale, legea electorală stabilind că numărul buletinelor de vot găsite în urne poate fi mai mic decât numărul buletinelor distribuite celor prezenți în secțiile de vot.[35]

Făcând toate aceste operațiuni de scădere obținem cuantumul efectiv al voturilor exprimate, respectiv al celor luate în calcul pentru repartizarea mandatelor parlamentare, iar prin raportare la numărul cetățenilor cu drept de vot înscriși în listele electorale putem calcula rata reprezentativității politice. Dinamica acestui indicator este redată în tabelul T.7.

[35] Spre exemplu, la alegerile din 2020 au lipsit oficial 1.339 de voturi pentru Camera Deputaților, explicabile prin faptul că unii dintre cetățenii votanți nu au mai pus buletinele de vot în urne (vezi BEC, Proces-verbal privind totalizarea voturilor la nivel național pentru alegerea Camerei Deputaților (2020), https://parlamentare2020.bec.ro/wp-content/uploads/2020/12/pv_1496.pdf).

T.7. Indicele reprezentativității politice

	Total alegători	Camera Deputaților		Senat	
		Alegători efectivi	Rata reprezentativității politice	Alegători efectivi	Rata reprezentativității politice
1990	17.200.722	13.085.575	76,08%	12.782.901	74,32%
1992	16.380.663	9,177.965	56,03%	9.308.277	56,82%
1996	17.218.654	10.010.124	58,14%	10.140.227	58,90%
2000	17.699.727	8.624.782	48,73%	8.719.823	49,27%
2004	18.449.676	9.087.533	49,26%	9.081.077	49,22%
2008	18.464.274	6.456.648	34,97%	6.396.804	34,64%
2012	18.423.066	7.185.874	39,01%	7.230.959	39,25%
2016	18.403.044	6.545.669	35,57%	6.554.282	35,62%
2020	18.964.642	5.076.230	26,77%	5.070.560	26,74%
Media	-	-	**47,17%**	-	**47,20%**

Ca și în cazul prezenței la urne, dar în corelație directă cu dinamica acesteia, trebuie să remarcăm tendința de scădere a ratei reprezentativității politice pe întregul interval analizat. Cu observația că nivelul acesteia a coborât sub 50% încă din anul electoral 2000, pentru ca în 2020 să scadă chiar sub 30%. Valoarea ei mediană este 47%, ceea ce înseamnă că, în ansamblul perioadei, componența politică a legislaturii parlamentare este consecința exprimării doar a unei majorități relative a corpului electoral, e drept, foarte aproape de majoritatea absolută.

Concluzii

În conformitate cu regulile noii arhitecturi constituționale, parlamentul postcomunist a revenit la structura bicamerală antecomunistă, fără însă a-i copia formatul. Toate cele patru construcții juridice care au reglementat alegerile parlamentare începând cu 1990 au statuat alegerea unitară a celor două camere parlamentare. Astfel, atât Camera Deputaților, cât și Senatul au fost alese în baza mecanismului electoral al scrutinului proporțional complex. Acesta implică repartizarea mandatelor în două etape, ce corespund unor niveluri geografice distincte – local și național. În prima etapă, la nivelul circumscripțiilor electorale, mandatele sunt atribuite partidelor care au trecut pragul electoral, în valoare de 5% din voturile exprimate, cu ajutorul coeficientului electoral simplu, mandatele rămase neatribuite fiind repartizate în a doua etapă, la nivel național, în aplicarea metodei d'Hondt. Acest sistem

electoral va reglementa și alegerile parlamentare din 2024. Alegerea unitară a Camerei Deputaților și Senatului îi conferă bicameralismului parlamentar postcomunist caracteristica congruenței.

Alese în baza aceluiași mod de scrutin, Camera Deputaților și Senatul au cunoscut configurații partidiste similare de-a lungul celor nouă legislaturi postcomuniste, așa cum ne indică dinamica indicelui N pentru cele două camere. Totodată, valorile mediane ale numărului efectiv de partide din cele două camere parlamentare pentru întreaga perioadă analizată – 3,53, respectiv 3,19 unități – sunt specifice sistemului multipartidist cu partid dominant. Configurația este confirmată de valorile parametrilor Blondel. Astfel, partidul câștigător al alegerilor are o clasare medie de circa 41%, specifică statutului de partid major, distanța care îl separă de al doilea partid fiind aproximativ egală cu cota electorală medie a acestuia din urmă. În același timp, configurația multipartidistă cu partid dominant ne indică un nivel relativ redus al fragmentării politice a legislaturii parlamentare. Pe de altă parte, trebuie subliniat că ultimele ediții ale alegerilor parlamentare au pus în evidență o tendință de accentuare a fragmentării politice, respectiv a tranziției către configurația multipartidistă fără partid dominant. Urmează să vedem dacă această tendință este confirmată de proximele alegeri parlamentare.

Unitare din perspectiva configurației lor politice, cele două camere parlamentare se diferențiază sub aspectul justeței electorale, deși utilizează aceleași mecanisme de repartizare a mandatelor. Astfel, Camera Deputaților se caracterizează printr-un nivel moderat al disproporționalității electorale, situat în proximitatea celui specific țărilor vest-europene, în timp ce abaterea Senatului de la proporționalitatea matematică este mai accentuată, ca urmare a magnitudinii medii mai mici a circumscripțiilor electorale ale acestei camere. Cu toate acestea, ambele camere parlamentare au același nivel al reprezentativității politice. Cu o rată a participării la urne de 57% și cu o rată a reprezentativității politice de 47%, vom putea aprecia că sistemul parlamentar din România satisface la limită regula de bază a democrației, respectiv majoritatea absolută.

Pe scurt, alegerea unitară a Camerei Deputaților și Senatului, formatul comun al multipartidismului cu partid dominant, respectiv nivelul moderat al fragmentării politice, ca și rata redusă a reprezentativității politice pentru cele două camere parlamentare, alături de disproporționalitatea lor electorală relativ accentuată, formează ansamblul caracterial al legislaturilor parlamentare postcomuniste.

Bibliografie

Angela Banciu, *Istoria constituțională a României* (București: Cartea Românească, 2023).

Jean Blondel, "Party Systems and Patterns of Government în Western Democracies", *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de Science politique*, I, no. 2 (June/juin 1968): 180-203.

Pierre Brechon, *Partidele politice*, trad de. M.N. Țărnea și A. Barvinschi (Cluj-Napoca: Eikon, 2004).

Maurice Duverger, *Les partis politiques* (Paris: Librairie Armand Colin, 1951).

Michael Gallagher, "Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems", *Electoral Studies* 10 (1991): 33-51.

Nicolae Isar, *Istoria modernă a românilor 1774/1784-1918* (București: Editura Universitară, 2006).

Markku Laakso, Rein Taagepera, "Effective Number of Parties: A Measure With Application to West Europe, *Comparative Political Studies*, 12, no.1/April. (1979).

Arend Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare în treizeci și șase de țări*, trad. de C. Constantinescu, (Iași: Polirom, 2000).

Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, trad. de M.N. Singer (București: Monitorul Oficial, 1999).

Pippa Norris, *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

Alexandru Radu, *Politica între majoritarism și proporționalism* (Iași: Institutul European, 2013).

Alexandru Radu, *România partidelor politice* (București: ISPRI, 2015).

Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems. A Framework of Analysis* (New York: Cambridge University Press, 1976).

George Voicu, *Pluripartidismul, o teorie a democrației* (București: Ed. All, 1998), 215.

*

Constituția României, (București: Monitorul Oficial, nr. 767 din 31 octombrie 2003).

Decretul-lege nr. 92 din 1990, (București: Monitorul Oficial nr. 35 din 18 martie 1990).

Legea nr. 68 din 15 iulie 1992, (București: Monitorul Oficial nr. 164 din 16 iulie 1992).

OUG nr. 129 din 30 iunie 2000, (București: Monitorul Oficial nr. 311 din 5 iulie 2000).

Legea nr. 373 din 24 septembrie 2004, (București: Monitorul Oficial nr. 887 din 29 septembrie 2004).

Legea nr. 2008 din 20 iulie 2015, (București: Monitorul Oficial nr. 553 din 24 iulie 2015).

Dinamica electorală între cele două tururi: alegerile prezidențiale din România (1990-2019)

DANIEL BUTI
[The National University of Political Studies and Public Administration – SNSPA]

Abstract

This article examines electoral dynamics between the two rounds of presidential elections in post-communist Romania, focusing on the conditions under which the ranking established in the first round is either maintained or reversed. It compares the seven elections that required a runoff between 1992 and 2019. The analysis shows that a candidate's position and lead in the first round are not sufficient to anticipate the final outcome. The narrowing of the competition to two finalists produces a reconfiguration shaped by political realignments, shifts in electoral preferences, changes in turnout, negative voting, and campaign dynamics between the two rounds.

Keywords

presidential elections; two-round majority system; Romania; electoral mobilization

Introducere

Scrutinul majoritar în două tururi introduce două logici diferite în competiția prezidențială. Primul tur permite exprimarea unei diversități mai mari de opțiuni politice și electorale, în timp ce al doilea reduce competiția la doi candidați și obligă partidele și alegătorii să se repoziționeze. Din acest punct de vedere, alegerile prezidențiale presupun trecerea de la un cadru care favorizează diferențierea și fragmentarea la unul care impune agregarea în jurul celor doi finaliști. România este un caz relevant pentru observarea acestui mecanism. Formula electorală a rămas neschimbată de-a lungul perioadei postcomuniste, în timp ce sistemul de partide și structura competiției politice au evoluat. Această combinație între stabilitatea regulilor electorale și schimbarea contextului

politic permite observarea modului în care raportul de forțe stabilit în primul tur se menține sau este inversat în turul decisiv.

Din 1990 până în 2023 în România au fost organizate opt scrutinuri prezidențiale, în urma cărora au fost aleși patru președinți și s-au produs mai multe alternanțe politice. Analizele dedicate alegerilor prezidențiale au urmărit, în mod firesc, candidații și rezultatele electorale, dar și contextul politic, temele și dinamica diferitelor campanii prezidențiale[1]. O direcție distinctă de cercetare a vizat poziția instituțională a președintelui și, în particular, raporturile dintre șeful statului, prim-ministru și majoritatea parlamentară în cadrul regimului semiprezidențial românesc[2].

Dincolo de aceste abordări, relația dintre rezultatele celor două tururi poate fi analizată prin prisma menținerii sau inversării ierarhiei stabilite în primul tur. Scrutinul majoritar în două tururi nu reprezintă o singură alegere desfășurată în două etape. Cele două tururi creează medii competitive diferite și impun candidaților, partidelor și alegătorilor tipuri distincte de comportament strategic.

Această diferență este cu atât mai relevantă într-un sistem multipartid. În primul tur, mai multe formațiuni politice își pot prezenta propriii candidați, își pot exprima identitatea politică, își pot mobiliza propriile electorate și își pot testa forța electorală. În lipsa unei majorități absolute, însă, numai primii doi competitori rămân în cursă. Cel de-al doilea tur modifică astfel structura competiției: pluralitatea electorală este înlocuită de o alegere binară, iar candidații calificați trebuie să atragă voturi dincolo de bazinul electoral care le-a asigurat accesul în turul decisiv.

Trecerea de la o ofertă electorală mai largă la o competiție între doi finaliști este o consecință firească a formulei majoritare în două tururi. Problema relevantă pentru analiza de față este însă ce se întâmplă cu raportul de forțe stabilit în primul tur atunci când competiția se restrânge la doi candidați. Avantajul obținut în prima rundă se poate menține, dar poate fi și inversat în turul decisiv.

Analiza urmărește relația dintre susținerea electorală obținută în primul tur și capacitatea celor doi finaliști de a-și extinde susținerea în cel de-al doilea. Întrebarea centrală este în ce condiții candidatul clasat primul își păstrează

---

[1] Alexandru Radu, Daniel Buti, Alegeri prezidențiale în România postcomunistă, *Sfera politicii*, nr. 3-4 (201-202), 2019, pp. 111-134; Marius Mureșan, From "Original Democracy" to Euro-Atlantic Integration: Foreign Policy Issues during the Romanian Presidential Campaigns (1990-2004), *Hiperboreea*, vol. 8, no. 1, 2021, pp. 96-117.

[2] Bogdan Dima, Semiprezidențialismul românesc postdecembrist, *Sfera politicii*, nr. 139, 2009, pp. 14-28; Laurențiu Ștefan, Puppets of the president? Prime ministers in post-communist Romania, *East European Politics*, vol. 37, no. 3, 2021, pp. 481-495; Veronica Anghel, "Why Can't We Be Friends?" The Coalition Potential of Presidents in Semi-presidential Republics–Insights from Romania, *East European Politics and Societies*, vol. 32, no. 1, 2018, pp. 101-118.

avantajul și în ce condiții candidatul clasat al doilea reușește să inverseze ierarhia inițială.

Experiența românească oferă o bază relevantă pentru această comparație. Din cele șapte scrutinuri care au necesitat un al doilea tur până în 2019, în trei (1996, 2004 și 2014) câștigătorul primului tur a pierdut alegerile. În celelalte patru (1992, 2000, 2009 și 2019) ierarhia dintre cei doi finaliști s-a menținut. Compararea acestor situații permite examinarea factorilor care pot explica menținerea sau inversarea avantajului inițial.

O asemenea perspectivă devine cu atât mai relevantă în apropierea celei de-a noua competiții prezidențiale postcomuniste, programată pentru 2024. Scrutinul se va desfășura fără participarea președintelui în exercițiu, care nu mai este eligibil pentru un nou mandat. În același timp, apropierea unui nou moment electoral, ce va concentra într-un singur an toate tipurile de alegeri, găsește România într-o formulă de guvernare de tip mare coaliție și într-un climat de contestare tot mai vizibilă a partidelor tradiționale. Ca atare, experiențele electorale ale ultimelor trei decenii nu au doar valoare retrospectivă, ci pot oferi repere pentru înțelegerea modului în care avantajul din primul tur poate fi menținut sau inversat.

Scrutinul prezidențial în două tururi: coordonare strategică și reconfigurarea competiției

Sistemele electorale nu constituie doar mecanisme de transformare a voturilor în mandate. Ele structurează competiția politică și influențează strategiile partidelor, candidaților și alegătorilor. De la observațiile clasice ale lui Maurice Duverger privind relația dintre sistemele electorale și sistemele de partide[3] până la teoria coordonării strategice formulată de Gary Cox[4], regulile electorale creează stimulente care influențează participarea la competiție, retragerea candidaturilor, formarea alianțelor și comportamentul alegătorilor. Alegerile prezidențiale adaugă o dimensiune specifică acestei probleme, deoarece funcția aflată în competiție este monocratică. Indiferent de numărul de candidați, la final există un singur câștigător.

Distincția dintre scrutinul prezidențial pluralitar într-un singur tur și scrutinul majoritar în două tururi este, din această perspectivă, esențială. Într-un scrutin cu un singur tur, presiunea pentru coordonare strategică apare

[3] Maurice Duverger, *Les partis politiques*, Paris: Armand Colin, 1951.
[4] Gary Cox, *Making Votes Count: Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

înaintea și în interiorul aceleiași runde electorale. Alegătorii au o singură ocazie de a-și exprima opțiunea, iar votul acordat unui candidat cu șanse reduse poate favoriza indirect victoria unui competitor pe care aceiași alegători ar prefera să îl evite. Acest lucru încurajează votul util, prin orientarea către candidații percepuți ca având șanse mai mari de câștig. Într-un sistem cu două tururi, această presiune este mai redusă în prima rundă, deoarece alegătorii au posibilitatea de a-și exprima preferința inițială, urmând ca, în absența unei majorități, să aleagă între cei doi finaliști.

Partidele pot utiliza primul tur pentru a-și demonstra relevanța electorală, pentru a-și păstra identitatea politică și pentru a-și consolida poziția de negociere sau potențialul de coaliție în perspectiva turului al doilea. Alegătorii beneficiază, la rândul lor, de un spațiu mai larg pentru exprimarea preferinței inițiale înainte de a fi confruntați cu alegerea restrictivă a turului secund.

Aceasta nu înseamnă că primul tur este lipsit de comportamente strategice și nici că un număr mare de candidaturi produce, *per se*, o fragmentare electorală accentuată. Formula cu două runde favorizează însă o ofertă electorală mai largă în primul tur și este asociată cu un număr efectiv mai mare de candidați[5].

Turul al doilea poate reconfigura însă raportul de forțe dintre cei doi finaliști. Între cele două tururi, partidele se pot repoziționa, alegătorii își pot reconsidera opțiunile, iar nivelul participării electorale se poate modifica. Efectele acestor schimbări nu sunt aceleași pentru ambii candidați și pot conduce fie la menținerea avantajului din primul tur, fie la inversarea ierarhiei inițiale.

Un candidat clasat primul poate avea dificultăți în atragerea alegătorilor care au susținut alte candidaturi, în timp ce candidatul clasat al doilea poate recupera diferența din primul tur. În alte situații, avantajul inițial poate fi suficient de mare sau configurația preferințelor electorale suficient de favorabilă pentru ca ierarhia să se mențină. Din această perspectivă, relevantă nu este doar poziția ocupată de cei doi candidați în primul tur, ci și modul în care raportul dintre ei evoluează în turul al doilea.

Fundamentele instituționale ale modelului electoral prezidențial românesc

România a adoptat alegerea directă a președintelui imediat după prăbușirea regimului comunist. Scrutinul din mai 1990 a fost reglementat prin Decretul-lege

[5] Mark Jones, Electoral Laws and the Effective Number of Candidates in Presidential Elections, *The Journal of Politics*, vol. 61, no. 1, 1999, pp. 171-184.

nr. 92/1990, care instituia principiul majorității absolute și prevedea organizarea unui al doilea tur între primii doi candidați dacă niciun competitor nu obținea majoritatea necesară. Aceeași formulă a fost menținută ulterior în cadrul constituțional și electoral postcomunist[6].

Alegerile din 1990 au reprezentat excepția, deoarece nu a fost necesară organizarea turului al doilea. Ion Iliescu (FSN) a obținut 85,07% dintre voturile valabil exprimate, depășindu-i categoric pe Radu Câmpeanu (PNL) și Ion Rațiu (PNȚ). Este singurul scrutin prezidențial postcomunist încheiat după primul tur.

În timp ce formula electorală a rămas neschimbată, cadrul instituțional a evoluat. Până în 2004, alegerile prezidențiale și parlamentare s-au desfășurat simultan. Revizuirea Constituției din 2003 a prelungit însă mandatul președintelui de la patru la cinci ani, decalând cele două tipuri de alegeri. Cele două cicluri electorale au devenit astfel distincte după 2004, iar în 2009 alegerile prezidențiale s-au desfășurat pentru prima dată independent de cele parlamentare.

Această modificare este importantă deoarece, până la acel moment, competiția prezidențială era strâns legată de strategiile electorale parlamentare. Un candidat puternic putea mobiliza electoratul și pentru partidul sau alianța pe care o reprezenta, iar coalițiile prezidențiale puteau structura competiția pentru Parlament. Separarea ciclurilor a redus legătura directă dintre cele două tipuri de alegeri, fără a diminua însă relevanța politică a președintelui.

Poziția președintelui trebuie privită și în raport cu natura dual a executivului românesc: președintele este ales direct, în timp ce guvernul, condus de prim-ministru, depinde de încrederea Parlamentului. Raporturile dintre cei doi poli ai executivului sunt astfel influențate atât de atribuțiile constituționale ale acestora, cât și de configurația majorității parlamentare[7]. În acest cadru, alegerile prezidențiale au o miză politică ce depășește alegerea titularului funcției.

Participarea electorală oferă o altă dimensiune relevantă a competiției prezidențiale. Prezența la primul tur a scăzut de la 86,19% în 1990 la 51,18% în 2019, dar evoluția participării între cele două tururi nu a fost uniformă de la un scrutin la altul. Această variație devine relevantă pentru analiza raportului dintre cei doi finaliști, mai ales în cazurile în care mobilizarea suplimentară din turul al doilea a fost însoțită de inversarea ierarhiei inițiale.

---

[6] Alexandru Radu, Daniel Buti, op. cit., 2019.

[7] Alexandru Radu, Daniel Buti, *Postcomunismul românesc. Sistemul politic: structură și funcționare*, București: Pro Universitaria, 2015, pp. 69-90.

Între continuitate și inversare: experiența alegerilor prezidențiale din România

1990 și 1992: constituirea modelului

Primele două scrutinuri prezidențiale postcomuniste au fixat formula electorală care avea să rămână neschimbată în deceniile următoare.

Alegerile din 1990 s-au desfășurat în condițiile particulare ale tranziției democratice și într-un context de dominație politică a lui Ion Iliescu și a Frontului Salvării Naționale. În competiția prezidențială s-au înscris doar trei candidați, deși oferta politică la alegerile parlamentare organizate simultan a fost mult mai diversă. Ion Iliescu a obținut 12.232.498 de voturi (85,07%), față de 1.529.188 (10,64%) pentru Radu Câmpeanu și 617.007 (4,29%) pentru Ion Rațiu. Participarea electorală a fost, la rândul său, una excepțională (86,19%). Scrutinul rămâne singurul caz postcomunist în care nu a fost necesară organizarea unui al doilea tur.

Situația s-a schimbat în 1992. Competiția a devenit mai echilibrată, iar numărul candidaților a crescut la șase. Ion Iliescu s-a menținut pe primul loc, cu 5.633.456 de voturi (47,34%), dar nu a mai atins majoritatea necesară pentru câștigarea alegerilor din primul tur. Emil Constantinescu, candidatul Convenției Democrate Române (CDR), s-a clasat al doilea, cu 3.717.006 voturi (31,24%), iar Gheorghe Funar, candidatul PUNR, a ocupat poziția a treia, cu 1.294.388 de voturi (10,88%). Prezența la urne a fost de 76,29%.

Scrutinul din 1992 a fost astfel primul în care competiția prezidențială a fost decisă în turul al doilea. Ion Iliescu pornea cu un avantaj de peste 16 puncte procentuale față de Emil Constantinescu, în timp ce aproximativ o cincime dintre voturile valabil exprimate în prima rundă reveniseră celorlalți patru candidați. Turul decisiv nu a schimbat însă ordinea dintre finaliști. Iliescu a obținut 7.393.429 de voturi (61,43%), iar Constantinescu 4.641.207 (38,57%). Participarea electorală a scăzut ușor, la 73,23%. Mai mult, diferența dintre cei doi candidați s-a mărit în turul al doilea. Ion Iliescu și-a adăugat aproximativ 1,76 milioane de voturi, iar Emil Constantinescu aproximativ 924.000. Primul scrutin în care formula celor două tururi a funcționat integral s-a încheiat, așadar, prin consolidarea avantajului candidatului clasat primul, nu prin inversarea ierarhiei inițiale.

Această situație nu avea însă să devină o regulă. Patru ani mai târziu, aceiași doi candidați au ajuns din nou în finala prezidențială, dar evoluția competiției între cele două tururi avea să fie diferită.

1996: prima răsturnare electorală

Alegerile din 1996 au produs primul caz în care candidatul clasat pe primul loc în turul inițial a pierdut alegerile. Competiția a fost, în același timp, mult mai fragmentată decât cu patru ani înainte. În cursa prezidențială au intrat 16 candidați, cel mai mare număr înregistrat până atunci.

Ion Iliescu s-a clasat primul, cu 4.081.093 de voturi (32,25%), urmat de Emil Constantinescu, cu 3.569.941 (28,22%). Diferența dintre cei doi era, așadar, de aproximativ 4 puncte procentuale. Petre Roman s-a situat pe poziția a treia, cu 2.598.545 de voturi (20,54%), iar György Frunda, Corneliu Vadim Tudor și Gheorghe Funar au atras, la rândul lor, segmente relevante ale electoratului. Participarea la vot a fost de 76,01%.

Rezultatul primului tur lăsa astfel deschisă competiția pentru turul decisiv. Niciunul dintre cei doi finaliști nu se apropiase de majoritatea absolută, iar aproape 40% dintre voturile valabil exprimate reveniseră candidaților eliminați. Spre deosebire de 1992, avantajul candidatului clasat primul era mai redus, ceea ce făcea ca opțiunile alegătorilor celorlalți competitori să capete o importanță mai mare în turul al doilea.

De altfel, în runda finală ierarhia s-a inversat. Emil Constantinescu a obținut 7.057.906 voturi (54,41%), iar Ion Iliescu 5.914.579 (45,59%). Candidatul CDR și-a extins bazinul electoral cu aproape 3,49 milioane, în timp ce Ion Iliescu a beneficiat de un surplus de aproximativ 1,83 milioane de voturi.

Participarea electorală a fost de 75,90%, practic la același nivel cu primul tur. Acest lucru arată că inversarea ierarhiei nu s-a produs printr-o creștere generală a prezenței la urne, dar nici nu permite concluzia că electoratul prezent la vot a rămas același. Între cele două tururi, unii alegători se pot retrage, alții se pot mobiliza, iar cei care au susținut candidații eliminați își pot reorienta opțiunea către unul dintre cei doi finaliști. Dincolo de aceste posibile mișcări, datele arată că Emil Constantinescu și-a mărit numărul de voturi într-o măsură considerabil mai mare decât Ion Iliescu.

Scrutinul din 1996 marchează astfel prima inversare a ierarhiei între cele două tururi în alegerile prezidențiale postcomuniste. Cazul arată că poziția din primul tur și dimensiunea bazinului electoral inițial nu sunt suficiente pentru anticiparea rezultatului final.

2000: logica „răului cel mai mic"

Alegerile din 2000 au avut o configurație diferită de scrutinurile precedente. Dintre cei doisprezece candidați, Ion Iliescu s-a clasat primul, cu 4.076.273 de voturi (36,35%), urmat de Corneliu Vadim Tudor, liderul PRM, cu 3.178.293 de voturi (28,34%). La o distanță considerabilă s-au situat Theodor Stolojan, cu

1.321.420 de voturi (11,78%), și Mugur Isărescu, cu 1.069.463 (9,54%). Participarea electorală a fost de 65,31%.

Rezultatul primului tur îi oferea lui Ion Iliescu un avantaj de aproximativ opt puncte procentuale, dar aproape 35% dintre voturile valabil exprimate reveniseră candidaților care nu s-au calificat în finală. Particularitatea scrutinului ține însă de configurația turului al doilea. O parte importantă a electoratului a fost pusă în situația de a alege între doi candidați pe care nu îi susținuse inițial. În acest context, competiția a căpătat pentru o parte a alegătorilor logica alegerii „răului cel mai mic": votul nu exprima neapărat apropierea de unul dintre finaliști, ci reprezenta o formă de compromis pentru a evita victoria celui mai indezirabil.

Astfel, în turul al doilea, ierarhia nu numai că s-a menținut, dar diferența dintre cei doi finaliști a crescut considerabil. Candidatul PDSR a obținut 6.696.623 de voturi (66,83%), față de 3.324.247 (33,17%) ale lui Corneliu Vadim Tudor. În același timp, participarea electorală a scăzut de la 65,31% la 57,50%. Ion Iliescu a câștigat astfel aproximativ 2,62 milioane de voturi față de primul tur, în timp ce creșterea lui Vadim Tudor a fost de numai aproximativ 146.000 de voturi.

Distribuția teritorială a votului susține interpretarea unei părți a acestei evoluții prin logica respingerii contracandidatului. În Harghita și Covasna, de exemplu, Ion Iliescu a obținut în turul al doilea 90,83%, respectiv 88,55% din voturi[8]. Orientarea masivă a electoratului maghiar către candidatul PDSR poate fi explicată, în bună măsură, prin opoziția față de perspectiva unei victorii a lui Corneliu Vadim Tudor.

Scrutinul din 2000 arată astfel o altă modalitate prin care raportul dintre finaliști se poate reconfigura între cele două tururi. Spre deosebire de 1996, ierarhia inițială nu s-a inversat, ci s-a consolidat puternic în favoarea candidatului clasat primul. Creșterea susținerii lui Ion Iliescu nu trebuie însă interpretată exclusiv ca o apropiere politică a alegătorilor de candidatul PDSR. Într-o competiție redusă la două alternative, opțiunea pentru unul dintre finaliști poate fi determinată și de dorința de a împiedica victoria celuilalt.

2004: inversarea ierarhiei și extinderea asimetrică a susținerii

Alegerile din 2004 au produs al doilea caz de inversare a ierarhiei dintre cele două tururi. Adrian Năstase, candidatul alianței PSD+PUR și prim-ministru în exercițiu, s-a clasat primul în turul inițial, cu 4.278.864 de voturi (40,94%), urmat de Traian Băsescu, candidatul Alianței Dreptate și Adevăr PNL-PD, cu 3.545.236 de voturi (33,92%). Diferența dintre cei doi era de aproximativ șapte

[8] Alexandru Radu, Daniel Buti, op. cit., 2019.

puncte procentuale și peste 730.000 de voturi. Ceilalți zece candidați au cumulat aproximativ un sfert dintre voturile valabil exprimate.

Configurația primului tur îi oferea astfel lui Adrian Năstase un avantaj important, dar lăsa în afara celor două candidaturi finaliste un bazin electoral suficient de larg pentru a modifica raportul dintre acestea. Spre deosebire de 1996, când diferența inițială dintre finaliști fusese de aproximativ patru puncte procentuale, candidatul clasat al doilea trebuia să recupereze în 2004 un decalaj considerabil mai mare.

Acest lucru s-a produs, iar turul al doilea a inversat ierarhia. Traian Băsescu a obținut 5.126.794 de voturi (51,23%), iar Adrian Năstase 4.881.520 (48,77%). Evoluția numărului de voturi dintre cele două runde evidențiază caracterul asimetric al extinderii susținerii celor doi finaliști. Candidatul PNL-PD și-a mărit scorul cu aproximativ 1,58 milioane de voturi, în timp ce liderul PSD a câștigat aproximativ 603.000. Avantajul din primul tur al lui Adrian Năstase (de peste 730.000 de voturi) s-a transformat astfel într-un deficit de aproximativ 245.000 în turul decisiv.

Participarea electorală a scăzut ușor între cele două tururi, de la 58,51% la 55,20%. Inversarea nu a fost, așadar, însoțită de o mobilizare electorală suplimentară, ci, dimpotrivă, de un ușor recul. Evoluția voturilor indică o creștere mult mai mare a susținerii pentru Traian Băsescu decât pentru Adrian Năstase între cele două runde electorale.

Scrutinul din 2004 confirmă astfel că un avantaj important în primul tur nu este suficient pentru menținerea ierarhiei în confruntarea finală. Față de 1996, diferența inițială dintre finaliști a fost mai mare, însă Traian Băsescu a reușit să recupereze decalajul. Cazul evidențiază astfel o configurație distinctă, în care inversarea raportului electoral stabilit în primul tur a fost însoțită de o extindere mult mai mare a susținerii candidatului clasat inițial pe poziția a doua.

2009: coordonare politică fără transfer electoral

Alegerile din 2009 au fost primele organizate separat de scrutinul parlamentar și au produs cea mai echilibrată confruntare prezidențială de până atunci. În primul tur au participat 12 candidați. Traian Băsescu, susținut de PDL, s-a clasat primul, cu 3.153.640 de voturi (32,44%), urmat la mică distanță de Mircea Geoană, candidatul Alianței PSD+PC, cu 3.027.838 de voturi (31,15%). Crin Antonescu, candidatul PNL, s-a situat pe poziția a treia, cu 1.945.831 de voturi (20,02%). Participarea electorală a fost de 54,37%.

Diferența dintre cei doi finaliști era de numai 125.802 voturi, ceea ce lăsa competiția deschisă înaintea turului al doilea. În acest context, poziționarea PNL, al cărui candidat obținuse o cincime din voturi, a căpătat o importanță

politică evidentă. După primul tur, PNL și-a anunțat susținerea pentru Mircea Geoană[9], iar la 25 noiembrie, PSD și PNL au semnat un acord politic care prevedea susținerea candidatului PSD în turul al doilea și constituirea unei majorități parlamentare pentru un guvern condus de Klaus Iohannis.

Din punct de vedere electoral, însă, susținerea politică a lui Geoană nu echivala cu transferul automat al voturilor obținute de Crin Antonescu. Acordul dintre PSD și PNL punea astfel problema măsurii în care coordonarea dintre partide putea fi urmată de o orientare similară a electoratului.

Turul al doilea a confirmat caracterul extrem de strâns al competiției. Traian Băsescu a obținut 5.275.808 voturi (50,33%), iar Mircea Geoană 5.205.760 (49,67%), diferența fiind de numai 70.048 de voturi (0,66%). Participarea a crescut la 58,02%, cu aproximativ 674.000 de alegători mai mult decât în primul tur. Pe acest fond, candidatul PDL și-a mărit numărul de voturi cu aproximativ 2,12 milioane, iar adversarul său electoral cu aproximativ 2,18 milioane. Diferența dintre evoluțiile celor doi a fost, așadar, foarte mică și insuficientă pentru ca Geoană să recupereze integral dezavantajul din primul tur.

Scrutinul din 2009 arată că susținerea politică obținută între cele două tururi poate contribui la reducerea diferenței dintre finaliști, fără a fi suficientă pentru inversarea ierarhiei. Mircea Geoană a recuperat o parte din dezavantajul inițial, într-un context în care și participarea electorală a crescut, dar Traian Băsescu și-a păstrat primul loc. În același timp, cazul evidențiază limitele unei interpretări pur aritmetice a alianțelor dintre tururi: voturile obținute de un candidat eliminat nu pot fi considerate automat transferabile candidatului susținut ulterior de partidul său.

2014: inversarea ierarhiei prin mobilizare electorală

Alegerile din 2014 au produs cea mai amplă inversare a raportului dintre finaliști de până atunci. În primul tur au participat 14 candidați. Victor Ponta, candidatul Alianței PSD-UNPR-PC, s-a clasat primul, cu 3.836.093 de voturi (40,44%), urmat de Klaus Iohannis, candidatul Alianței Creștin-Liberale, cu 2.881.406 voturi (30,37%). Diferența dintre cei doi era de aproape zece puncte procentuale și peste 950.000 de voturi. Participarea electorală a fost de 53,17%.

Perioada dintre cele două tururi a modificat însă contextul competiției. Dificultățile întâmpinate de românii din străinătate la votul din primul tur au

[9] Alina Neagu, „Conducerea PNL a decis in unanimitate sustinerea lui Mircea Geoana in turul al doilea, UDMR a semnat un acord de colaborare cu PNL", Hotnews.ro, 24.11.2009, https://hotnews.ro/video-conducerea-pnl-a-decis-in-unanimitate-sustinerea-lui-mircea-geoana-in-turul-al-doilea-udmr-a-semnat-un-acord-de-colaborare-cu-pnl-740008?utm_source=chatgpt.com; Sabin Drăgulin, Silvia Rotaru, Alegerile prezidențiale 2014 – Președintele României și eșecul previzionării. O abordare analitică, *Sfera politicii*, nr. 1 (183), 2015, pp: 10-28.

devenit o temă importantă a dezbaterii publice și au generat proteste și campanii de mobilizare, atât în diaspora, cât și în țară. Gherghina și Toma evidențiază legătura dintre această dinamică și mobilizarea suplimentară a electoratului[10].

În turul al doilea, participarea a ajuns la 64,10%, cu aproape două milioane de alegători mai mult decât în prima rundă – cea mai mare creștere a participării între cele două tururi înregistrată până atunci. Klaus Iohannis a obținut 6.288.769 de voturi (54,43%), iar Victor Ponta 5.264.383 (45,56%). Iohannis și-a mărit astfel numărul de voturi cu aproximativ 3,41 milioane, față de aproximativ 1,43 milioane în cazul lui Ponta.

Cazul din 2014 se distinge astfel de inversările din 1996 și 2004. În 1996, participarea a rămas aproape constantă între cele două tururi, iar în 2004 a scăzut. În 2014, dimpotrivă, inversarea unui avantaj inițial de aproape zece puncte procentuale s-a produs simultan cu o mobilizare suplimentară fără precedent între cele două tururi. Această asociere nu permite atribuirea rezultatului exclusiv noilor alegători, dar arată că schimbarea componenței electoratului participant a reprezentat o dimensiune importantă a scrutinului.

Mobilizarea din diaspora a avut o vizibilitate deosebită, dar dimensiunea sa numerică nu explică singură rezultatul. Numărul voturilor valabil exprimate în străinătate a crescut de la aproximativ 160.000 la 378.000, în timp ce cea mai mare parte a creșterii participării s-a produs în țară: aproximativ 1,78 milioane din cele aproape două milioane de voturi suplimentare au fost înregistrate în secțiile din România[11].

Scrutinul din 2014 arată astfel că inversarea ierarhiei poate avea loc nu numai prin reorientarea opțiunilor exprimate în primul tur, ci și într-un context de extindere substanțială a electoratului participant. Victor Ponta a intrat în turul al doilea cu cel mai mare avantaj dintre candidații care aveau să piardă o finală prezidențială până la acel moment, dar mobilizarea electorală dintre cele două tururi a schimbat semnificativ datele competiției în favoarea lui Klaus Iohannis.

2019: consolidarea ierarhiei inițiale

Alegerile din 2019 au avut o configurație diferită față de scrutinul precedent. În competiție au intrat 14 candidați. Președintele în exercițiu, Klaus Iohannis, susținut de PNL, s-a clasat primul cu 3.485.292 de voturi (37,82%), urmat de Viorica Dăncilă, candidatul PSD, cu 2.051.725 de voturi (22,26%), și de Dan Barna, candidatul Alianței USR PLUS, cu 1.384.450 (15,02%). Participarea electorală a

[10] Sergiu Gherghina, Iulia Toma, Lipsa de informație și procedurile dificile. Înregistrarea redusă pentru votul prin corespondență în România, *Sfera politicii*, nr. 2 (189-190), 2016, pp. 8-22.
[11] Daniel Buti, „Limitele electorale ale PSD în alegerile prezidențiale. Cazul 2014", *Sfera politicii*, nr. 1 (183), 2015, pp. 40-49.

fost de 51,18%, cea mai redusă înregistrată până atunci la primul tur al alegerilor prezidențiale.

Klaus Iohannis intra în turul decisiv cu un avantaj de peste 1,43 milioane de voturi și 15 puncte procentuale față de Viorica Dăncilă, cel mai mare dintre cele înregistrate între cei doi finaliști începând din 1992. În același timp, aproape 40% dintre voturile valabil exprimate reveniseră candidaților eliminați, ceea ce lăsa un spațiu electoral important pentru reorientarea opțiunilor în turul al doilea.

Spre deosebire de 2014, turul decisiv nu a inversat însă ierarhia, ci a amplificat diferența dintre cei doi candidați. Astfel, Klaus Iohannis a obținut 6.509.135 de voturi (66,09%), iar Viorica Dăncilă 3.339.922 (33,91%), pe fondul unei participări în creștere – 54,86%, cu aproximativ 650.000 de alegători mai mult decât în primul tur. Candidatul susținut de PNL și-a mărit numărul de voturi cu aproximativ 3,02 milioane, iar Viorica Dăncilă cu aproximativ 1,29 milioane.

Rezultatul arată că avantajul substanțial obținut de Iohannis în primul tur nu numai că s-a menținut, ci s-a amplificat în confruntarea directă. Candidatul susținut de PNL a obținut în turul decisiv aproape dublul voturilor candidatei PSD, iar diferența dintre cei doi a crescut de la aproximativ 1,43 milioane la peste 3,16 milioane de voturi.

Menținerea și inversarea ierarhiei între cele două tururi

Experiența alegerilor prezidențiale din România între 1990 și 2019 evidențiază câteva tipare ale funcționării scrutinului majoritar în două tururi.

În primul rând, rezultatul din primul tur nu anticipează întotdeauna câștigătorul final. Dintre cele șapte scrutinuri care au necesitat un tur decisiv, în patru – 1992, 2000, 2009 și 2019 – candidatul clasat primul și-a păstrat poziția, iar în trei – 1996, 2004 și 2014 – ierarhia s-a inversat.

Dimensiunea avantajului din primul tur este importantă, dar nu oferă singură o explicație. În 2009, Traian Băsescu și-a păstrat primul loc după un avantaj inițial de numai 1,29 puncte procentuale. În schimb, în 2014, Victor Ponta a pierdut după ce intrase în turul decisiv cu un avans de peste zece puncte. Nici poziția inițială, nici diferența dintre finaliști nu sunt, prin urmare, suficiente pentru anticiparea rezultatului.

Cazurile analizate arată că între cele două tururi pot interveni mai multe procese. Partidele și candidații eliminați se pot repoziționa, alegătorii acestora își pot reorienta opțiunile, iar participarea electorală se poate modifica. Importanța acestor procese diferă însă de la un scrutin la altul. În 2000, alegerea

dintre cei doi finaliști a fost marcată de respingerea puternică a lui Corneliu Vadim Tudor. În 2009, susținerea acordată lui Mircea Geoană de PNL nu a fost suficientă pentru inversarea ierarhiei. În 2014, schimbarea rezultatului a coincis cu o creștere fără precedent a participării între cele două tururi.

Evoluția participării oferă, de altfel, o diferență importantă între momentele electorale, fără a explica singură rezultatul. Inversarea din 1996 s-a produs în condițiile unei prezențe aproape identice în cele două tururi, iar cea din 2004 în condițiile unei scăderi a participării. În 2014, în schimb, numărul participanților la vot a crescut cu aproape două milioane între cele două runde. În 2009, participarea a crescut, dar această mobilizare nu a fost suficientă pentru schimbarea ierarhiei. Mobilizarea suplimentară poate modifica raportul dintre finaliști, dar efectul său depinde de modul în care se distribuie voturile în turul decisiv.

Comparația arată și limitele unei interpretări aritmetice a voturilor candidaților eliminați. Rezultatele din primul tur permit identificarea unui bazin important de voturi care devine disponibil electoral după restrângerea competiției, dar nu permit anticiparea automată a distribuției sale. Cazul din 2009 este relevant în acest sens: chiar și o susținere politică explicită pentru unul dintre finaliști nu presupune transferul corespunzător al electoratului candidatului eliminat. Opțiunile din turul al doilea rămân individuale și pot fi influențate atât de preferința pentru unul dintre finaliști, cât și de respingerea celuilalt. Configurarea opțiunilor este influențată și de campania dintre cele două tururi, prin temele și mesajele promovate, strategiile de comunicare și modul în care candidații își construiesc discursul.

Combinația acestor factori diferă însă de la un scrutin la altul, după cum arată cele trei cazuri în care ierarhia din primul tur a fost inversată. În 1996, Emil Constantinescu a recuperat un dezavantaj relativ redus în condițiile unei participări aproape constante. În 2004, Traian Băsescu a recuperat un decalaj de aproximativ șapte puncte procentuale și a câștigat la o diferență foarte mică în fața lui Adrian Năstase. În 2014, Klaus Iohannis a inversat cel mai mare avantaj inițial dintre cele trei cazuri, într-un context de mobilizare electorală excepțională. Același rezultat – victoria candidatului clasat al doilea – a fost produs, așadar, în configurații electorale diferite.

În sens invers, nici menținerea ierarhiei nu urmează un singur tipar. În 1992, avantajul inițial al lui Ion Iliescu s-a amplificat în turul decisiv; în 2000, confruntarea cu Corneliu Vadim Tudor a produs o concentrare masivă a voturilor în jurul candidatului clasat primul; în 2009, diferența foarte redusă dintre finaliști s-a micșorat și mai mult, fără a se inversa; iar în 2019, avantajul consistent al lui Klaus Iohannis s-a amplificat considerabil.

Experiența românească arată că nu există un singur factor care să explice menținerea sau inversarea ierarhiei dintre cei doi finaliști. Poziția și diferența de voturi din primul tur stabilesc punctul de plecare, dar rezultatul final depinde de reconfigurarea competiției după eliminarea celorlalți candidați: repoziționările politice, reorientarea opțiunilor electorale, mobilizarea sau retragerea unor alegători și particularitățile confruntării dintre cei doi finaliști. Interacțiunea dintre aceste elemente poate explica de ce, în unele scrutinuri, avantajul inițial se consolidează, iar în altele este inversat.

Modelul prezidențial în perspectiva alegerilor din 2024

Analiza scrutinurilor prezidențiale desfășurate până în 2019 oferă câteva repere pentru înțelegerea competiției programate pentru 2024, fără a permite însă anticiparea modului în care aceasta se va desfășura. Viitoarele alegeri vor avea loc fără participarea președintelui în exercițiu, Klaus Iohannis, care nu mai este eligibil pentru un nou mandat. Competiția va fi astfel una deschisă, fără avantajul electoral asociat unei candidaturi prezidențiale aflate în exercițiu.

În absența unui titular care să constituie unul dintre polii competiției, poziționarea principalelor partide, selecția candidaților și capacitatea acestora de a-și mobiliza propriile electorate vor conta în stabilirea celor doi finaliști. Contextul este cu atât mai particular cu cât alegerile prezidențiale vor avea loc într-un an în care sunt programate toate cele patru tipuri de scrutin, iar principalele două partide, PSD și PNL, guvernează împreună.

Experiența electorală postcomunistă arată însă că, dincolo de calificarea în turul al doilea, contează și configurația în care cei doi finaliști intră în confruntarea decisivă. Diferența de voturi dintre ei va reprezenta doar punctul de plecare. Vor conta profilul candidaților eliminați și comportamentul alegătorilor acestora, poziționările politice dintre tururi, nivelul de participare, dar și capacitatea fiecărui finalist de a atrage alegători care nu l-au susținut inițial. Nivelul de respingere poate deveni, la rândul său, la fel de relevant ca susținerea pozitivă, mai ales într-o competiție polarizată.

Un rol important îl va avea și campania dintre cele două tururi. Restrângerea competiției la doi candidați schimbă termenii confruntării și poate aduce în prim-plan teme, clivaje sau controverse care nu au avut aceeași greutate în prima rundă. Strategiile de comunicare vor urmări nu numai consolidarea propriului electorat, ci și atragerea alegătorilor rămași fără candidatul preferat, mobilizarea celor care nu au participat și valorificarea eventualei respingeri a contracandidatului.

Din această perspectivă, alegerile din 2024 vor constitui un nou test pentru relația dintre poziția obținută în primul tur și rezultatul final al competiției. Experiența scrutinurilor precedente nu oferă o formulă pentru anticiparea rezultatului, dar arată că avantajul inițial trebuie evaluat în contextul confruntării care se configurează între cei doi finaliști.

Concluzii

Alegerile prezidențiale din România postcomunistă oferă posibilitatea de a observa funcționarea aceleiași formule electorale în contexte politice diferite. Menținerea scrutinului majoritar în două tururi, în paralel cu transformările sistemului de partide și ale competiției politice, permite compararea modului în care raportul de forțe stabilit în primul tur evoluează atunci când competiția se restrânge la doi finaliști.

Analiza celor șapte scrutinuri care au necesitat un tur decisiv arată că poziția obținută în prima rundă constituie un avantaj important, dar nu este determinantă pentru rezultatul final. În patru cazuri, candidatul clasat primul și-a menținut poziția, în timp ce în 1996, 2004 și 2014 ierarhia inițială a fost inversată. Nici dimensiunea avantajului nu oferă, singură, o explicație: diferențe reduse s-au menținut, în timp ce avantaje considerabile au fost recuperate.

Explicația trebuie căutată în reconfigurarea competiției între cele două tururi. Ieșirea din cursă a unor candidați modifică opțiunile disponibile, partidele și competitorii eliminați se pot repoziționa, iar participarea electorală poate crește sau scădea. În același timp, confruntarea directă poate modifica importanța unor teme, percepția asupra candidaților și mobilizarea diferitelor segmente electorale. Niciunul dintre acești factori nu explică însă, izolat, menținerea sau inversarea ierarhiei.

Cazurile analizate arată, prin urmare, că relevanța factorilor identificați nu este constantă de la un scrutin la altul. Avantajul din primul tur stabilește raportul inițial de forțe, în timp ce schimbările intervenite ulterior contează prin efectele diferite pe care le produc asupra celor doi finaliști. Menținerea sau inversarea ierarhiei depinde tocmai de măsura în care această reconfigurare favorizează unul dintre candidați în raport cu celălalt.

O consecință importantă privește interpretarea voturilor obținute de candidații eliminați. Acestea nu constituie blocuri electorale transferabile automat unuia dintre finaliști. Susținerea acordată de partide între tururi poate influența competiția, dar alegătorii își păstrează autonomia opțiunii, iar votul lor poate exprima atât preferința pentru un candidat, cât și respingerea celuilalt.

Evoluția participării complică suplimentar această imagine, deoarece electoratul prezent în turul decisiv nu este în mod necesar identic cu cel din prima rundă.

Din această perspectivă, rezultatul primului tur reprezintă punctul de plecare al confruntării finale, nu o anticipare a rezultatului acesteia. Analiza experienței românești arată că avantajul inițial trebuie evaluat nu numai prin dimensiunea sa, ci și prin configurația electorală în care a fost obținut. Un scor ridicat poate indica o bază electorală puternică fără a spune, în sine, cum va evolua susținerea candidatului în turul decisiv, care este potențialul său de a atrage alegători dincolo de propriul bazin electoral sau care este nivelul de respingere pe care îl generează.

Bibliografie

Veronica Anghel, "Why Can't We Be Friends?" The Coalition Potential of Presidents in Semi-presidential Republics–Insights from Romania, *East European Politics and Societies*, vol. 32, no. 1, 2018, pp. 101-118.

Daniel Buti, „Limitele electorale ale PSD în alegerile prezidențiale. Cazul 2014", *Sfera politicii*, nr. 1 (183), 2015, pp. 40-49.

Gary Cox, *Making Votes Count: Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Bogdan Dima, Semiprezidențialismul românesc postdecembrist, *Sfera politicii*, nr. 139, 2009, pp. 14-28.

Sabin Drăgulin, Silvia Rotaru, Alegerile prezidențiale 2014 – Președintele României și eșecul previzionării. O abordare analitică, *Sfera politicii*, nr. 1 (183), 2015, pp. 10-28.

Sergiu Gherghina, Iulia Toma, Lipsa de informație și procedurile dificile. Înregistrarea redusă pentru votul prin corespondență în România, *Sfera politicii*, nr. 2 (189-190), 2016, pp. 8-22.

Mark Jones, Electoral Laws and the Effective Number of Candidates in Presidential Elections, *The Journal of Politics*, vol. 61, no. 1, 1999, pp. 171-184.

Maurice Duverger, *Les partis politiques*, Paris: Armand Colin, 1951.

Marius Mureșan, From "Original Democracy" to Euro-Atlantic Integration: Foreign Policy Issues during the Romanian Presidential Campaigns (1990-2004), *Hiperboreea*, vol. 8, no. 1, 2021, pp. 96-117.

Alexandru Radu, Daniel Buti, Alegeri prezidențiale în România postcomunistă, *Sfera politicii*, nr. 3-4 (201-202), 2019, pp. 111-134.

Alexandru Radu, Daniel Buti, *Postcomunismul românesc. Sistemul politic: structură și funcționare*, București: Pro Universitaria, 2015.

Laurențiu Ștefan, Puppets of the president? Prime ministers in post-communist Romania, *East European Politics*, vol. 37, no. 3, 2021, pp. 481-495.

Iuliu Maniu în Jurnalul interzis al lui Corneliu Coposu

FLORIN GRECU
[„Hyperion“ University of Bucharest]

Dan Pavel, *Iuliu Maniu în Jurnalul lui Corneliu Coposu. O reinterpretare a istoriei*, Fundația Academia Civică, București, 2023. P. 600. ISBN 978-606-8924-27-4

Pe 21 decembrie 2023 la Librăria Eminescu a fost lansat volumul profesorului Dan Pavel, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, cu titlul *Iuliu Maniu în Jurnalul lui Corneliu Coposu. O reinterpretare a istoriei*, Editura Fundației Academia Civică. Lansarea volumului a fost acompaniată de profesorul Gabriel Andreescu, profesorul Sabin Drăgulin și Ioan-Andrei Gherasim, președintele executiv al Fundației Corneliu Coposu.

Volumul de analiză politică a profesorului Dan Pavel este scris la un înalt nivel intelectual și academic și conține 600 de pagini, având referințe bibliografice din atât literatura de specialitate națională, cât și occidentală. Volumul analizează Jurnalul secret al *Seniorului* Coposu, nume dat de Petre Țuțea, unde subiectul principal este liderul național-țărănist Iuliu Maniu. Din cuprins putem observa capitolele lucrării analizate pe ani de autor cum ar fi: Luptele românilor pentru drepturi în imperiul Austro-Ungar pp. 34-43, Iuliu Maniu și salvarea Vienei 43-62, Aducerea pe tron a lui Carol II, pp. 78-104, Maniu și legionarii. Perioada Codreanu și alegerile din 1937 pp. 121-151, Alungarea Regelui pp. 162-182, Asasinatele și decăderea statului național-legionar pp.182-237, Fatidicul război de reîntregire pp.237-265, Sub lupa serviciilor secrete pp.265-38, Maniu și comuniștii pp. 38-388, Strategul scoaterii

României din alianța cu Germania lui Hitler pp. 388-468, Procesul Marii trădări Naționale pp. 468-492, Marea înscenare pp.492-522, Martiriul pp. 522-541, ***Ecce Homo***-Corneliu Coposu pp. 541-551, Bibliografie și index de nume, termeni și nume proprii pp.551-560.

Volumul analizează Jurnalul monument scris de Corneliu Coposu cu titlul *File dintr-un Jurnal interzis*, Ediție îngrijită și prefață de Doina Alexandru, Editura Vremea, București, 2014. Jurnalul lui Corneliu Coposu publicat în volum despre Sfinxul de la Bădăcin, metaforă atribuită de Nicolae Iorga lui Iuliu Maniu, pune în lumină modul în care liderul PNȚ a interacționat și acționat cu personalitățile politice ale epocii, Regele Carol al II-lea, mareșalul Antonescu, Regele Mihai și familia regală, comuniștii, legionarii sau trimișii speciali ai SOF, serviciile speciale britanice din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, precum și cu agenții Siguranței și chiar ai Securității, dar și felul în care a răspuns și acționat în momentele de cumpănă pentru Romania, toate aceste evenimente la care a fost martor l-au modelat pe junele Corneliu Coposu, care și-a făcut ucenicia politică cu un singur mentor și discipol. Însemnările lui Corneliu Coposu explică obiectivitatea Jurnalului interzis, având în vedere că apostolii comunismului au avut grijă ca biografia politică a lui Maniu să fie arsă din memoria colectivă, prin intermediul instrumentului poliției politice a regimului, Securitatea, care a falsificat istoria națională, precum și rolul jucat de Iuliu Maniu.

Volumul Seniorului Corneliu Coposu, al cărui personaj principal este Iuliu Maniu, este analizat de profesorul Dan Pavel cu instrumentele istoricului, dar și cu cele ale științei politice, relațiilor internaționale și chiar a politicilor comparate. Serialul publicistic online *Sens Politic*, transformat în volum analizează toate perioadele istorice în care învățăcelul Coposu, fiind secretar particular al liderului Partidului Național Țărănesc și le nota fie din discuțiile private cu Maniu, fie din evenimentele tragice prin care a trecut Romania începând cu vara anului 1940.

Jurnalul este ținut de Corneliu Coposu începând din 1936, când avea 22 ani și se încheie în 1957 când avea 33 de ani. Jurnalul este o imensă sursă de evenimente istorice veridice, deoarece Coposu consemnează faptele, părerile și declarațiile lui Maniu, mai ales în cercurile restrânse unde adevărurile erau discutate.

Procesul Iuliu Maniu, a fost procesul etalon prin care România a fost sovietizată și comunizată (p. 528), mai ales ca în spatele procesului spectacol se aflau comisarii sovietici care au orchestrat și dirijat completul de judecată populară. În complet se regăseau muncitori, dar și o casnică. Maniu este încarcerat prima data la Malmaison, în București, unde l-a întâlnit pe Corneliu Coposu, ultima data, ulterior a fost mutat la Galați și în final la închisoarea de la Sighetul Marmației, unde a și decedat (p. 524). Maniu este condamnat de comuniști pentru trădare

de tară, mai exact pentru încercarea de a forma un exil un guvern împotriva lui guvernului Petru Groza, susținut de la Moscova și în țară de tancurile Armatei Roșii. Ca un paradox românesc, Petru Groza este ajutat de Maniu, în timp ce se afla încarcerat de Ion Antonescu în închisoarea de la Târgu Jiu.

La 74 de ani, Maniu începe martiriul în închisorile comuniste și după șase ani de privațiuni, la 80 de ani, se stinge în închisoarea de la Sighet. În semn de prețuire față de marele om politic a fost înființat Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistentei de la Sighet, care nu a fost realizat de statul român, ci de reprezentanții societății civile. Memorialul Sighet a fost recunoscut și premiat de Consiliul Europei, fiind recunoscut în întreaga lume. Chiar dacă nu i s-a identificat locul unde a fost îngropat, cel mai probabil a unei gropi comune, Iuliu Maniu este un simbol al Marii Uniri de la 1918, este reprezentativ pentru lupta cu regimul camarilei regale și a dictaturii carliste, a fost artizanul loviturii de stat de la 23 august 1944 împotriva regimului antonescian, precum și un luptător împotriva hitlerismului și comunismului.

Iuliu Maniu, ca și Ion Mihalache, a primit mai multe condamnări și s-a hotărât de către comisarii sovietici prin intermediul așa-zisului complet de judecată că va executa pedeapsa cea mai grea, muncă silnică pe viață, transformată în temniță grea pe viață și degradare civica 10 ani, confiscarea averii, plus cheltuieli de judecată. Principala acuzație privea intenția lui Maniu și complicilor săi de a răsturna prin forță guvernul comunist al lui Petru Groza, de fapt guvernul sovieticilor prin care controlau țara (p. 508). Colaboraționiștii și detractorii lui Maniu au primit pedepse mai mici, precum Penescu și Serdici, care deținea arhiva secretă și era translatorul de limbă engleză al lui Maniu cu reprezentanții misiunilor anglo-americane. Cei doi au făcut jocul acuzatorilor și judecătorilor prin declarații care le-au fost sugerate de către anchetatori prin care îl discreditau pe Maniu și pe ceilalți acuzați (p. 511).

Volumul de analiză politico-istorică a profesorului Dan Pavel este cu atât mai valoros cu cât adună și pune în lumină relatările martorilor, iar analiza sa nu se oprește doar la Jurnalul Seniorului Corneliu Coposu. Astfel, profesorul Dan Pavel îl citează pe ziaristul N. Carandino, singurul care a scăpat cu viață din lotul Tămădău, care relatează despre anchetarea lui Maniu și anume că liderul țărănist a respins toate manevrele care încercau să-l implice în complotul celor de la externe (Hall și Hamilton), declarând că inițiativa afacerii Tămădău a aparținut lui Vlad Hațieganu cu privire la transportul fruntașilor țărăniști peste hotare, cu scopul formării unui guvern în exil (p. 509). Înscenarea de la Tămădău a reprezentat pretextul deciziei de dizolvare a PNȚ. Astfel că pe 30 iulie 1947 apare în Monitorul Oficial decizia de dizolvare a Partidului Național-Țărănesc, iar pe 29 octombrie 1947 începe procesul spectacol al conducerii PNȚ, orchestrat

atât în sala de judecată, în presă și prin demonstrații de stradă, care a intrat în istorie ca procesul Maniu.

Chiar în sala de judecată, Iuliu Maniu neavând încredere în complet, liderul național-țărănist își manifestă în continuare încrederea în aliații tradiționali ai României, neștiind că sferele de influență erau deja împărțite între învingătorii celui de-al Doilea Război Mondial și sperând că marile puteri vor ajuta România. Astfel, „nicio țară din lume nu este astăzi mai nedreptățită ca România. Nu acceptăm comunismul, care este străin de mentalitatea poporului român. Națiunea americană reprezintă astăzi cea mai înaltă forță morală și materială din lume. Lor ne adresăm pentru a obține verdictul final". Maniu știa că procesul este regizat.

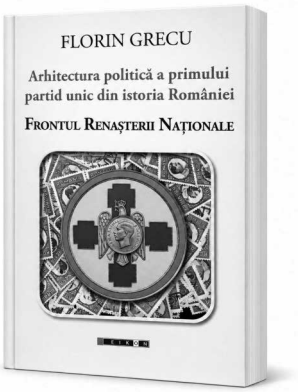
Așa cum precizează profesorul Dan Pavel, miza cărții sale, scrisă pe înțelesul celor tineri și al studenților, este ca generațiile viitoare să nu dea uitării lumea distrusă de comuniști și de torționarii lor (p. 523). Anul 2023 aniversează 150 de ani de la naștere și 70 de ani de la moartea Sfinxului de la Bădăcin, iar acest volum, precum și recenzia cărții de față a subsemnatului cu titlul *Iuliu Maniu în Jurnalul lui Corneliu Coposu. O reinterpretare a istoriei*, editura Fundației Academia Civică, București, 2023, aduce un mic omagiu marelui om politic Iuliu Maniu, care a făcut Unirea Transilvaniei cu Vechiul Regat, care a luptat cu dictatura carlistă și cea antonesciană și s-a opus hitlerismului și comunismului, care a decedat, în condiții inumane, la 5 februarie 1953, în temnița politică de la Sighet la onorabila vârstă de 80 de ani.

Volumul profesorului Dan Pavel, prin informații și calitatea academică a textului lucrării de analiză, este o resursă bibliografică prețioasă și este recomandabilă tinerei generații, pentru a înțelege regimul politic democratic actual în care libertatea de exprimare și libera circulație a persoanelor nu sunt îngrădite. Democrația nu este un dat, iar libertatea trebuie apărată!

Puterea statului și limitele organizării partidului unic în timpul dictaturii regale

ALEXANDRU-IONUȚ DRĂGULIN
[The Romanian Diplomatic Institute]

Florin Grecu, *Arhitectura politică a primului partid unic din istoria României: Frontul Renașterii Naționale*, prefață de Ioan Stanomir; postfață de Sabin Drăgulin, București: Eikon, 2023. 542 p. ISBN 978-606-49-0937-4.

Relația dintre statul autoritar și partidul unic este esențială pentru înțelegerea dictaturii lui Carol al II-lea în România. Studiul lui Florin Grecu asupra Frontului Renașterii Naționale (FRN) examinează modul în care monarhia a încercat să organizeze viața politică după desființarea pluralismului parlamentar în 1938. Principala contribuție a autorului constă în reconstituirea mecanismelor administrative prin care statul a creat partidul monarhic, i-a recrutat cadrele și i-a supravegheat activitatea. Analiza evidențiază și limitele acestui proiect politic: prerogativele extinse de numire și supraveghere nu au asigurat, prin ele însele, nici eficiența organizației politice, nici adeziunea populației la noul regim.

Publicat la Editura Eikon în 2023, volumul reia cercetarea apărută inițial în 2012 sub titlul *Construcția unui partid unic: Frontul Renașterii Naționale*, având la origine teza de doctorat a autorului. După cum explică Grecu, noua ediție actualizează bibliografia și cadrul conceptual, integrează documente de arhivă suplimentare și modifică structura volumului anterior. Este reintrodusă analiza Partidului Social Democrat Român și este dezvoltat studiul consacrat Străjii

Țării. Ediția oferă astfel o bază documentară și conceptuală extinsă pentru un program de cercetare desfășurat pe parcursul a mai bine de un deceniu.[1]

Argumentul central al lui Grecu privește sensul raportului de subordonare dintre stat și partid. Înființat în decembrie 1938, FRN a fost un produs al monarhiei autoritare instaurate la începutul aceluiași an. Crearea sa a pus la dispoziția regimului o organizație menită să consolideze autoritatea regală și să limiteze loialitățile politice concurente. Grecu compară această succesiune cu apariția dictaturilor din Italia fascistă și Germania nazistă, unde mișcările politice au precedat regimurile la instaurarea cărora au contribuit. Cazul românesc pune în evidență un partid a cărui dependență de stat i-a restrâns de la început autonomia organizațională. Ulterior, Ministerul FRN a conferit acestei dependențe o formă instituțională specifică.[2]

Studiul valorifică fonduri arhivistice referitoare la FRN, Ministerul de Interne și Casa Regală, alături de documente privind autoritățile regionale din perioada respectivă. Dezbaterile parlamentare, legislația constituțională și administrativă, memorialistica și presa epocii completează baza documentară. Asocierea acestor surse îi permite lui Grecu să confrunte declarațiile publice ale regimului cu rapoartele privind conduita funcționarilor săi. Abordarea îmbină istoria politică, știința politică și analiza constituțională. Un merit deosebit îl constituie atenția acordată procedurilor prin care deciziile luate la centru erau transmise organizațiilor locale, precum și dificultăților întâmpinate în aplicarea lor.[3]

Cele nouă capitole au o structură predominant tematică și instituțională, în limitele cronologice ale perioadei 1938–1940. Prezentarea cadrului istoric și ideologic precedă analiza organizării partidului, a parlamentului, a administrației și a consiliilor regimului. Capitole distincte sunt consacrate sistemului breslelor și Străjii Țării. Ultimul capitol examinează transformarea FRN în Partidul Națiunii și prăbușirea autoritarismului regal.

Analiza recrutării cadrelor oferă dovezi deosebit de convingătoare în sprijinul tezei privind preeminența statului. Admiterea în partid și accesul la funcții erau supuse unor proceduri administrative de verificare, inclusiv prin fișe de cadre care consemnau calificările, parcursul politic și aptitudinile candidaților. Recomandările locale parcurgeau o succesiune ierarhică de verificări și aprobări. Grecu arată că obiectivul declarat al selectării unor elite noi coexista cu influența persistentă a vechilor afilieri de partid și a relațiilor personale. Continuitatea acestor practici relativizează retorica renașterii naționale promovată de regim.

---

[1] Florin Grecu, *Arhitectura politică a primului partid unic din istoria României: Frontul Renașterii Naționale* (București: Eikon, 2023), 11–12.
[2] Grecu, *Arhitectura politică...*, 157–160, 499–502.
[3] Grecu, *Arhitectura politică...*, 12, 521–523.

Ea explică și de ce concentrarea formală a autorității putea coexista cu tensiuni organizaționale și cu o capacitate redusă de inițiativă a liderilor locali.[4]

Capitolele despre parlament și administrație clarifică raportul dintre excluderea politică și continuitatea instituțională. În alegerile din iunie 1939, controlul candidaturilor, restricțiile impuse activității electorale și supravegherea funcționarilor publici limitau libertatea opțiunii politice. Analiza lui Grecu este deosebit de utilă atunci când urmărește practicile administrative care au supraviețuit desființării competiției dintre partide. Menținerea rolului primarilor, prefecților și Ministerului de Interne în organizarea și controlul alegerilor complică delimitarea categorică dintre perioada parlamentară și dictatura regală. Schimbarea de regim a intensificat și reorganizat mecanisme de control a căror existență anterioară trebuie, de asemenea, luată în considerare.[5]

Capitolul V examinează administrația teritorială și instituția rezidentului regal. Numirea ofițerilor de armată în funcții administrative ilustrează militarizarea autorității politice. Capitolul VI abordează Consiliul de Coroană, Consiliul Legislativ și Consiliul Superior Economic. Aceste instituții ilustrează forme diferite de continuitate și adaptare. Consiliul Legislativ fusese prevăzut de Constituția din 1923 și organizat în 1925, iar Consiliul Superior Economic data din 1936. Includerea lor în analiză permite, așadar, examinarea utilizării autoritare a unor instituții preexistente. Analiza centralizării statului și a partidului documentează și persistența corupției, precum și dependența față de deciziile luate la centru. Dovezile atrag atenția asupra perpetuării practicilor administrative în pofida promisiunilor de înnoire ale regimului.[6]

Examinarea sistemului breslelor extinde analiza asupra reglementării muncii și a reprezentării profesionale. Grecu prezintă organizarea corporatistă drept o încercare de a plasa interesele profesionale sub supravegherea statului și de a suprima manifestarea autonomă a conflictelor politice. Straja Țării se adresa unui alt segment al populației, prin educarea și organizarea tineretului sub autoritatea regală. Relația sa cu FRN ilustrează diversitatea organizațiilor prin care monarhia urmărea să își extindă influența. Autorul descrie explicit o relație de colaborare, fără subordonare organizațională, între Straja Țării și partid. Loialitatea lor comună față de monarh nu implica integrarea într-o singură ierarhie de comandă.[7]

Ultimul capitol urmărește transformarea FRN în Partidul Națiunii în 1940. Episodul evidențiază o schimbare a strategiei politice a regimului, inclusiv

[4] Grecu, *Arhitectura politică...*, 182–185, 201–203.
[5] Grecu, *Arhitectura politică...*, 250–253, 504–510.
[6] Grecu, *Arhitectura politică...*, 363–364, 373–378, 499, 513–515.
[7] Grecu, *Arhitectura politică...*, 408–410, 422–424.

prin tentativele de cooptare a legionarilor și de apropiere de puterile Axei. Represiunea exercitată anterior împotriva Mișcării Legionare trebuie, prin urmare, diferențiată de apropierea tactică din ultimele luni ale dictaturii. Cercetarea identifică, de asemenea, accentuarea conținutului naționalist, rasist și antisemit al programului Partidului Națiunii și al legislației din această etapă. Aceste evoluții conferă fazei finale a regimului o semnificație care depășește simpla continuare a FRN sub o altă denumire, chiar dacă se menținеau cadre și structuri organizaționale.[8]

Una dintre constatările importante ale cărții privește coexistența centralizării cu slăbiciunea politică. În analiza Ministerului FRN, un organism învestit cu atribuții extinse de supraveghere apare totodată ca destinatar al reclamațiilor și petițiilor, incapabil să depășească disputele dintre liderii locali. Ierarhia oficială nu a eliminat loialitățile și practicile anterioare ale celor cooptați în structurile sale. Privite împreună, aceste constatări sugerează că dependența administrativă contribuie la explicarea capacității limitate a partidului de a dezvolta o viață politică proprie. Reconstituirea este deosebit de convingătoare atunci când demonstrează această discrepanță prin rapoarte concrete și prin analiza practicilor de recrutare, evitând să echivaleze autoritatea formală cu exercitarea efectivă a controlului.[9]

Vocabularul conceptual aduce delimitări consecvente și contribuie la originalitatea cercetării. Grecu caracterizează regimul drept autoritar, identifică trăsături sau ambiții totalitare și descrie Partidul Națiunii ca totalitar, respingând în același timp încadrarea sa neechivocă în categoria partidelor fasciste. Aceste distincții răspund unei probleme reale: împrumuturile ideologice, obiectivele politice declarate și performanța instituțională nu coincid în mod necesar.

O problemă metodologică înrudită privește deducerea adeziunii populației din documentele administrative. Rapoartele despre inactivitate, conflicte interne sau comunicare deficitară oferă dovezi valoroase privind problemele organizaționale. Ele nu stabilesc însă în mod necesar felul în care diferitele grupuri sociale înțelegeau regimul și nici nu permit întotdeauna diferențierea sprijinului activ de acomodare, oportunism sau conformare prin constrângere. Studiile de caz asupra ținuturilor Bucegi și Dunărea de Jos conferă consistență empirică analizei instituționale, dar trecerea de la asemenea cazuri la afirmații despre societate în ansamblu impune prudență. Această limită indică o direcție complementară de cercetare a atitudinilor politice și a participării cotidiene, pornind de la reconstituirea instituțională realizată în volum.[10]

[8] Grecu, *Arhitectura politică...*, 463–464, 516–517.
[9] Grecu, *Arhitectura politică...*, 201–203, 499–503.
[10] Grecu, *Arhitectura politică...*, 271–277, 507–510.

Și argumentul comparativ are o arie de aplicabilitate bine delimitată. Contrastul cu Italia și Germania este util pentru identificarea împrejurărilor în care a apărut FRN și a dependenței sale față de autoritatea regală. El nu trebuie însă considerat o explicație completă a raporturilor dintre partid și stat în aceste țări și nici un substitut pentru compararea funcționării instituțiilor lor în timp. Contribuția cea mai consistentă a cărții rămâne investigarea detaliată a cazului românesc. Comparațiile cu alte monarhii autoritare ar putea dezvolta implicațiile acestei cercetări, îndeosebi în privința raportului dintre controlul birocratic, sprijinul militar și autonomia organizațiilor politice.

Volumul oferă o bază documentară consistentă pentru studierea autoritarismului regal în România. Reconstituirea recrutării cadrelor, a administrării alegerilor și a supravegherii instituționale explică modul în care monarhia a urmărit să înlocuiască politica întemeiată pe competiție cu un partid dependent de stat. Dovezile privind tensiunile din interiorul acestei construcții sunt la fel de valoroase. Pentru istorici și politologi, cartea susține convingător necesitatea de a examina limitele organizării autoritare împreună cu mecanismele prin care era exercitat controlul politic.

Index de autori

Daniel Buti este Doctor în Științe politice, Lector universitar în cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative (SNSPA). Este autor/ coautor al unor cărți precum *Statul sunt eu! Participare protestatară vs. democrație reprezentativă în România postcomunistă*, ed. a 2-a revizuită (Pro Universitaria, 2019), *Postcomunismul românesc. Sistemul politic: structură și funcționare* (Pro Universitaria, 2016), *Pe cine reprezintă partidele politice. O analiză a partidelor din postcomunismul românesc* (Pro Universitaria, 2014).

Alexandru-Ionuț Drăgulin este analist de politică externă în cadrul Institutului Diplomatic Român și doctor în științe politice al Universității din București. Arii de expertiză și cercetare: democrație și procese de democratizare; regimuri politice nedemocratice; doctrine, ideologii și mișcări politice contemporane; România în sistemul internațional. Publicații recente: *The Weaponisation of Social Media and its Consequences for Digital Democracy* (Revista Brukenthal Acta Musei XVIII.5 /2023, pp. 813-838); *Regatul Unit post-Brexit și invazia din Ucraina* (România Occidentală. Revistă de Politică Externă și Relații Internaționale, vol. 1, nr. 2/2022, pp. 68-80); *Democrația Uniunii Europene în documente și practici politice. Cazul Ungariei „iliberale"* (Revista Polis, vol. VIII, nr. 3/29, 2020).

Alexandru Florian este profesor universitar, doctor în filosofie și științe politice. Din 2012, ocupă funcția de director general al Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel". Activitatea sa academică se concentrează asupra memoriei Holocaustului, antisemitismului, tranziției politice și proceselor de modernizare din Europa Centrală și de Est. Este autor de cărți și studii de specialitate și coordonator de volume colective. Printre lucrările sale se numără *Elita culturală și discursul antisemit interbelic* (coautor, 2022) și *Holocaust Public Memory in Postcommunist Romania* (volum coordonat, 2018).

Florin Grecu este conferențiar universitar doctor în științe politice la Universitatea Hyperion din București. A obținut titlul de doctor în științe politice la Universitatea din București, în 2011. Activitatea sa academică și de cercetare se concentrează asupra instituțiilor și partidelor politice, analizei electorale și istoriei politice a României, cu accent pe regimurile autoritare din perioada interbelică. Este autor de volume și studii publicate în reviste de specialitate. Printre lucrările sale se numără *Politic și apolitic. Analize electorale* (2020) și *Arhitectura politică a primului partid unic din istoria României. Frontul Renașterii Naționale* (2023).

Alexandru Radu este Prof. univ. dr. Facultate de Științe politice, SNSPA. Publicații recente: *Statul sunt eu! Participare protestatară vs. democrație reprezentativă în România postcomunistă*, ed. a 2-a revizuită, Pro Universitaria, București, 2019; *Politica între proportionalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă*, Institutul European, Iași, 2012; *FSN – un paradox politic* (1989-1992), Pro universitaria, București, 2013. Domenii de interes: sisteme electorale, partide politice și sisteme de partide, politica comparată.

SUMMARY

VARIA

Daniel Buti, Alexandru Radu and Alexandru Florian
System and Anti-system in Romanian Politics. Between Contestation and Restoration 3

Alexandru Radu
Three Decades of Parliamentary Elections in Romania. Characteristic Features of Parliamentary Legislatures 14

Daniel Buti
Electoral Dynamics Between the Two Rounds: Presidential Elections in Romania (1990–2019) 34

RECENZII

Iuliu Maniu in Corneliu Coposu's Forbidden Diary
Florin Grecu 50
[Dan Pavel, *Iuliu Maniu în Jurnalul lui Corneliu Coposu. O reinterpretare a istoriei*]

State Power and the Limits of Single-Party Organization during the Royal Dictatorship
Alexandru-Ionuț Drăgulin 54
[Florin Grecu, *Arhitectura politică a primului partid unic din istoria României: Frontul Renașterii Naționale*]

Index of authors 59

Summary 61

Open Issue

Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii".
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune
și se pedepsește conform legilor în vigoare.

ISSN: 1221-6720